

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему **«Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області:
стан та перспективи»**

зі спеціальності 242 Туризм освітня програма «Туризм»

Виконавець роботи **Фелоненко Антон Григорович**

(підпис, дата)

Науковий керівник **доцент Карпенко Ніна Миколаївна**

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис, дата)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Передумови та чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.....	6
1.1 Організація туристичної діяльності в регіоні.....	6
1.2 Організаційні засади та нормативно-правова база розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та регіоні.....	19
1.3 Природні лікувально-оздоровчі ресурси Одеської області.....	30
2. Оцінка розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.....	40
2.1 Організація санаторно-курортного лікування в регіоні.....	40
2.2 Організація оздоровлення дітей в регіоні.....	50
2.3 Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.....	58
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Організація ефективної рекреації, оздоровлення та відпочинку, профілактики, запобігання і зниження захворюваності та рівня інвалідності, зміцнення здоров'я населення всіх вікових груп на разі набуває особливого значення на тлі напруженої соціально-економічної та екологічної ситуації, погіршення стану здоров'я населення. Серед регіонів України найбільш сприятливими умовами для організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму відзначається Одеська область, де зосереджений найбільш сприятливий природно-рекреаційний потенціал та більш розвинута інфраструктура для надання туристичних послуг. Завдяки поєднанню зазначених чинників ділова активність у туристичній галузі Одеської області в останні роки зростає, що відображається на кількості обслугованих туристичних потоків та збільшенні мережі суб'єктів туристичної діяльності в галузі. Вагома роль в забезпеченні організації туристичної діяльності в Одеській області належить органам місцевого самоврядування, які приділяють увагу питанням розвитку туризму в регіоні.

Разом з тим, попри існування помітних позитивних зрушень у сфері туризму Одеської області, не отримали належного вирішення низку проблем (зокрема, наявності та стану об'єктів туристичної інфраструктури, якості сервісу, вартості послуг, недостатньої підтримки з боку влади тощо), зокрема у галузі лікувально-оздоровчого туризму, незважаючи на те, що останній стає дедалі більш популярним у світі та є надзвичайно перспективним для Одеської області, яка належить до національних лікувальних здравниць України. Необхідність вирішення зазначених проблем та активізації потенціалу лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області доводить актуальність теми дослідження та зумовлює її мету та завдання.

Мета дослідження полягає у визначенні перспективних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області на підставі дослідження його стану та тенденцій розвитку.

Відповідно до поставленої мети завдання дослідження полягають у наступному:

- дослідити підходи до організації туристичної діяльності в регіоні;
- узагальнити засади та нормативно-правову базу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та Одеській області;
- розглянути лікувально-оздоровчі ресурси Одеської області;
- проаналізувати та виявити стан організації санаторно-курортного лікування в Одеській області;
- виявити стан та підходи до організації оздоровлення дітей в Одеській області;
- визначити перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.

Об'єктом дослідження є туристична діяльність в Одеській області.

Предмет дослідження – підходи до організації та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні.

Для вирішення завдань дослідження застосовані методи наукового пошуку: загальнонаукові (теоретичного аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, порівняння, систематизації тощо) та спеціальні (економічного аналізу (трендовий аналіз, структурний аналіз, аналізу абсолютних та відносних показників, коефіцієнтний аналіз тощо) – для дослідження стані і тенденцій розвитку туризму в регіоні; абстрактного моделювання – при визначенні напрямів та перспективних підходів регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області).

Теоретичну та методологічну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних вчених у галузі туризму та туристичної діяльності (В.Г. Геасименко, В.В. Горун, В.В. Гуменюк, Г.П. Складяра, Н.М. Карпенко, О.В. Килин, Є.В. Козловського, В.В. Папп та ін.), організації лікувально-оздоровчого туризму (Н.І. Ведмідь, С.С. Галасюка, С.В. Дубінського, В.М. Орлової, О.М. Кравець, О.С. Ліфаренко та ін.). Інформаційна база

дослідження представлена науковими публікаціями у періодичних виданнях, матеріалами аналітичних досліджень, статистичними даними щодо стану та тенденцій розвитку туризму в цілому, та лікувально-оздоровчого туризму зокрема, в Одеській області.

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств сфери туризму. Запропоновані у роботі теоретичні і методичні рекомендації створюють об'єктивне підґрунтя для подальшого розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.

1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Організація туристичної діяльності в регіоні

В останні десятиліття вітчизняна туристична галузь динамічно зростає й перетворюється на потужну індустрію, а її внесок у ВВП країни стає більш помітним. Однак, наявні статистичні дані щодо впливу туристичної галузі на українську економіку не дозволяють отримати уявлення про дійсну участь туристичної індустрії в економічному житті держави та розробляти зважені управлінські рішення щодо удосконалення організації туристичної діяльності на регіональному рівні та забезпечення довгострокового розвитку міст, регіонів та країни в цілому. Національна туристична організація України (НТОУ) ще не звершила роботу над проектом переходу до нової методології оцінки національної системи туристичної статистики (НСТС) відповідно до міжнародних рекомендацій зі статистики туризму ООН. Водночас, згідно з національною методологією статистики туристичної діяльності серед регіонів України помітно вирізняється Одеська область, яка має більш високий, порівняно з іншими регіонами, туристично-рекреаційний потенціал та перспективи розвитку туризму як галузі регіонального господарського комплексу.

Туристично-рекреаційний потенціал Одеської області утворився завдяки особливості економіко-географічного розташування регіону. З 26 адміністративних районів Одеської області найвищий рівень природно-ресурсного потенціалу для розвитку туризму мають: місто Одеса, Татарбунарський, Білгород-Дністровський, Комінтернівський та Біляївський райони [32]. Крім того, в туристично-рекреаційний потенціал регіону підтримується за рахунок розвинутої транспортної мережі, багатих природно-кліматичних умов, наявності пам'яток природи, архітектури, історії

та культури, цілющих грязей та джерел мінеральних вод.

Рекреаційні ресурси регіону створюють сприятливі передумови для розвитку туристичної діяльності та формування високорентабельної туристичної індустрії. У період 2017-2019 рр. кількість суб'єктів туристичної діяльності в регіоні збільшувалася (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1.1.1 – Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності в Одеській області порівняно із загальною їх кількістю в Україні у 2017-2019 рр. [11, 52-54]

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Кількість суб'єктів туристичної діяльності всього							
в Україні	3469	4293	4664	1195	371	34,4	8,6
в Одеській області	264	270	292	28	22	10,6	8,1
питома вага суб'єктів туристичної діяльності в регіоні до їх загальної кількості в Україні, %	7,6	6,3	6,3	-1,3	0,0	x	x
1. Із загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності:							
1.1. юридичні особи							
в Україні	1743	1833	1867	124	34	7,1	1,9
в Одеській області	140	135	128	-12	-7	-8,6	-5,2
питома вага суб'єктів туристичної діяльності в регіоні до їх загальної кількості в Україні, %	8,0	7,4	6,9	-1,2	-0,5	x	x
1.2. фізичні особи							
в Україні	1726	2460	2797	1071	337	62,1	13,7
в Одеській області	124	135	164	40	29	32,3	21,5
питома вага суб'єктів туристичної діяльності в регіоні до їх загальної кількості в Україні, %	7,2	5,5	5,9	-1,3	0,4	x	x

За даними таблиці 1.1.1, темпи приросту кількості суб'єктів туристичного бізнесу в Одеській області у 2019 р. по відношенню до 2018 р. зросли і становили 8,1%, тоді як у попередньому періоді приріст становив 2,3%.

Очевидно, зацікавленість суб'єктів підприємництва до здійснення діяльності у галузі туризмі в регіоні зростає, хоч і з деяким запізненням порівняно з загальною тенденцією в країні, яка мала більш виску динаміку у 2018 р., коли по відношенню до 2017 р. приріст суб'єктів туристичної діяльності становив 23,8% за рік. У 2019 р. відставання приросту суб'єктів туристичної діяльності в Одеській області зберігалось і становило 8,1%, тоді як в цілому по країні – 8,6%. Невідповідність темпів зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності в Одеській області по відношенню до загальнонаціональних показників призводить до скорочення питомої ваги регіону у галузі за чисельністю суб'єктів підприємництва у галузі. Головним чинником, що призводить до змін кількості суб'єктів туристичного бізнесу в регіоні є припинення діяльності юридичних осіб, що здійснюють туристичну діяльність, та реєстрація фізичних осіб-підприємців. Кількість останніх в Одеській області у 2019 р. становила 164 суб'єкти, що на 21,5% більше, ніж у попередньому періоді. Зміни організаційної форми ведення туристичного бізнесу зумовлені перевагами здійснення підприємницької діяльності для фізичних осіб-підприємців. Водночас, динаміка кількості фізичних осіб, зайнятих у туристичній індустрії Одеської області лише в 2019 р. відновилася та майже вдвічі випередила загальнодержавну тенденцію. У 2018 р. темп зростання підприємців туристичного бізнесу не досягав 9%, хоча в цілому по Україні становив 42,5%.

Динаміка підприємницької активності в Одеській області визначалася обсягами обслуговування туристичних потоків. Як видно на рисунку 1.1.1, загальна кількість туристів – громадян України, обслугованих туроператорами та турагентами в Одеській області щороку збільшується і в 2019 р. майже досягла 100 тис. осіб.

За даними таблиці 1.1.2, кількість туристів, обслугованих суб'єктами підприємницької діяльності – юридичними особами, переважає, але спостерігається тенденція до збільшення обслугованих туристичних потоків фізичними особами – підприємцями. Так, якщо у 2018 р. порівняно з 2017 р.

кількість туристів обслугованих юридичними особами, зайнятими в галузі туризму, зросла на 7,6%, то кількість туристів, обслугованих фізичними особами – підприємцями, збільшилася на 22,3%.

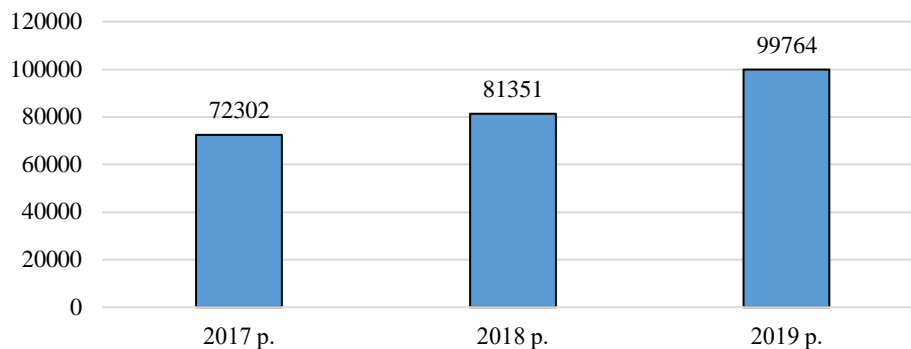

Рис. 1.1.1. Динаміка кількості туристів – громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності в Одеській області у 2017-2019 рр., осіб

Джерело: складено автором за даними [11, 52-54]

У 2019 р. по відношенню до 2018 р. обсяги туристичних потоків зросли як для туроператорів – юридичних осіб, так і для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб – підприємців, проте останні зберігають суттєву перевагу у прирості обсягу наданих послуг.

Таблиця 1.1.2 – Показники кількості туристів – громадян України, обслугованих туроператорами та турагентами в Одеській області у 2017-2019 рр.

(осіб)

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів - усього	48201	51868	59632	11431	7764	23,7	15,0
у тому числі подорожувальників	46148	49960	58811	12663	8851	27,4	17,7
у межах України	20441	21233	19827	-614	-1406	-3,0	-6,6
за кордоном	25707	28727	38984	13277	10257	51,6	35,7
Фізичні особи - підприємці							
Кількість обслугованих туристів - усього	24101	29483	40132	16031	10649	66,5	36,1
у тому числі подорожувальників	24051	29417	40132	16081	10715	66,9	36,4
у межах України	5000	2848	1919	-3081	-929	-61,6	-32,6
за кордоном	19051	26569	38213	19162	11644	100,6	43,8

Джерело: складено автором за даними [11, 52-54]

Також слід звернути увагу на те, що збільшення потоку обслугованих фізичними особами - підприємцями туристів відбувається за рахунок зростання кількості подорожувальників за кордоном, у 2019 р. їх приріст становив 43,8%, а кількість досягла 38213 осіб, що майже відповідає обсягу туристичного потоку подорожувальників за кордоном, які скористалися послугами туроператорів – юридичних осіб. Таким чином, ринок туристичних послуг Одеської області щодо обслуговування подорожувальників за кордоном розподілений між туроператорами юридичними і фізичними особами майже порівну. Водночас, на ринку обслуговування внутрішніх туристичних потоків домінують суб'єкти туристичної діяльності – юридичні особи, якими у 2019 р. було обслуговано близько 20,0 тис. туристів, тоді як фізичними особами – підприємцями – лише 1919 осіб.

Таким чином, ділова активність у туристичній галузі Одеської області зростає, що позначається як на кількості суб'єктів туристичної діяльності в галузі, так і на кількості обслугованих туристичних потоків. Розвиток туризму в регіоні, значною мірою, зумовлений наявністю потужного як внутрішньо-, так і зовнішньоекономічного туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області.

Водночас, на думку фахівців, темпи розвитку туризму в регіоні є недостатніми, зокрема, через стан інфраструктури, недостатній рівень сервісу та інших чинників, що негативно позначаються на конкурентоспроможності послуг туристичної галузі. Туристи звертають увагу на значний розбіг між привабливістю природно-рекреаційних ресурсів та забезпеченістю об'єктами туристичної інфраструктури в Одеському регіоні. Має місце явище «тенізації» малого бізнесу у сфері гостинності та туризму, що є перешкодою на шляху її легального розширення та індустріального розвитку [8, с. 70].

Даються ознаки недоліки організації туристичної діяльності на регіональному рівні. Одним із характерних проявів недосконалого регулювання розвитку туризму в Одеській області є виокремлення специфічних у сфері

туризму «точкових» зон концентрації туристських потоків, що призводить до нерівномірного розвитку об'єктів туристичної інфраструктури, розповсюдження суб'єктів туристичної діяльності в місцях фокусування туристів та помітне відставання у розвитку інфраструктури в містах і територіях регіону, де туристична діяльність не здійснюється [38, с. 114]. За такої тенденції гармонійний розвиток туристичної галузі по всій території області не досягається, а відтак, райони і території, які не задіяні в туристичній індустрії, помітно відстають за соціально-економічними показниками та рівнем життя населення. Утворюється ситуація, за якої економічно менш розвинуті райони Одеської області не мають ресурсів для фінансування розвитку інфраструктури, у тому числі туристичної, та позбавлені потенційних доходів від туризму, які отримують не лише суб'єкти підприємництва, які створюють туристичний продукт та надають туристичні послуги, а й місцеві бюджети, які не залучають потенційні джерела доходів від розвитку туризму.

Як видно, раціональне і ефективне використання усіх ресурсів регіону потребує довгострокових програмних заходів, зважених управлінських рішень і ефективних практичних дій.

Таким чином, організація туристичної діяльності в Одеській області потребує більш детального вивчення.

Насамперед, варто зазначити, що організація туристичної діяльності передбачає систему дій та заходів державного регулювання щодо взаємодії суб'єктів туристичної діяльності у сфері туризму на регіональному, національному та міжнародному рівнях. З метою організації туристичної діяльності широко застосовуються принципи, моделі, методи, важелі та інструменти впливу на суб'єктів та об'єкти туристичної індустрії з метою забезпечення її позитивного впливу на функціонування та розвиток регіону.

Наразі модель організації туристичної діяльності на регіональному рівні базується на комплексному поєднанні ринкових механізмів у сфері туризму в регіоні із заходами державного регулювального впливу у вигляді необхідних юридичних, політичних, економічних та інших гарантій [35, с. 132].

Слід також зважати на історичні особливості вітчизняної моделі регулювання туристичної діяльності на регіональному рівні. Необхідно зважити на те, що в Україні функції регулювання туризму покладалися на цілу низку державних установ. Так, у 2005-2010 рр. управління туризмом на державному рівні здійснювало Міністерство культури і туризму України, у структурі якого діяв відповідний структурний підрозділ – Державна служба туризму і курортів, яка безпосередньо здійснювала загальне керування туристською діяльністю в Україні [31]. Серед багатьох функцій зазначеного органу державної виконавчої влади в галузі туризму були визначені: участь у підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів з питань туризму; визначення перспектив і напрямів розвитку внутрішнього й міжнародного туризму, його матеріально-технічної та соціальної бази, забезпечення їх виконання; координація діяльності міністерств і відомств, туристських підприємств та організацій незалежно від форм власності у питаннях, пов'язаних з прийомом та обслуговуванням туристів в Україні та організація туристських поїздок за кордон; організація інформаційної, рекламної й видавничої роботи з питань туристської діяльності та ін.

Впродовж 2010-2020 рр. головний орган державної виконавчої влади, відповідальний за управління туризмом неодноразово підлягав реорганізації і на теперішній час перетворений на Міністерство культури та інформаційної політики України, а функції державного управління туризмом наразі передані до новоствореного центрального органу виконавчої влади – Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ), діяльність якого координується та скеровується через Міністра культури та інформаційної політики. Головна функція ДАРТ – реалізація державної політики у туристичній сфері [6]. Складові механізми реалізації туристичної політики держави представлено на рис. 1.1.2.

1. Складання цільових програм з розвитку туризму на рівні держави і регіонів
2. Розробка конкретних заходів, спрямованих на досягнення поставленої стратегічної мети
3. Державне регулювання розвитку туристичної галузі

Рис. 1.1.2. Напрями реалізації механізму реалізації туристичної політики держави

Джерело: складено автором за даними [6]

Загалом в Україні створено спеціально уповноважений шістдесят один орган державної влади у туристичній галузі.

Повноваження щодо державного управління туризмом розподілені між центральною та місцевою владою. Зокрема, на місцевому рівні представницькі органи місцевого самоврядування виконують функції щодо затвердження місцевих програм розвитку туризму, стимулювання суб'єктів господарювання у сфері туристичної діяльності тощо (рис. 1.1.3).

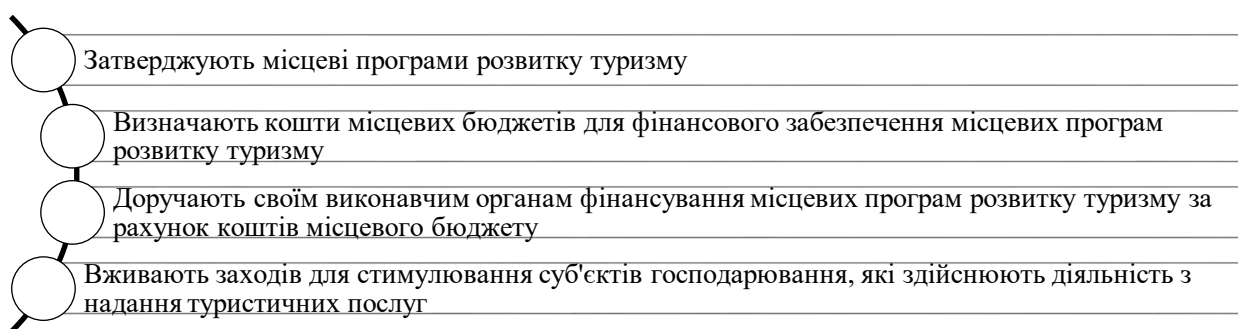

Рис. 1.1.3. Повноваження представницьких органів місцевого самоврядування у сфері туризму

Джерело: складено автором за даними [10]

Більш детальний перелік функцій і повноважень місцевого органу державної виконавчої влади в галузі туризму – Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації визначені положенням про нього та відображені на рис. 1.1.4.

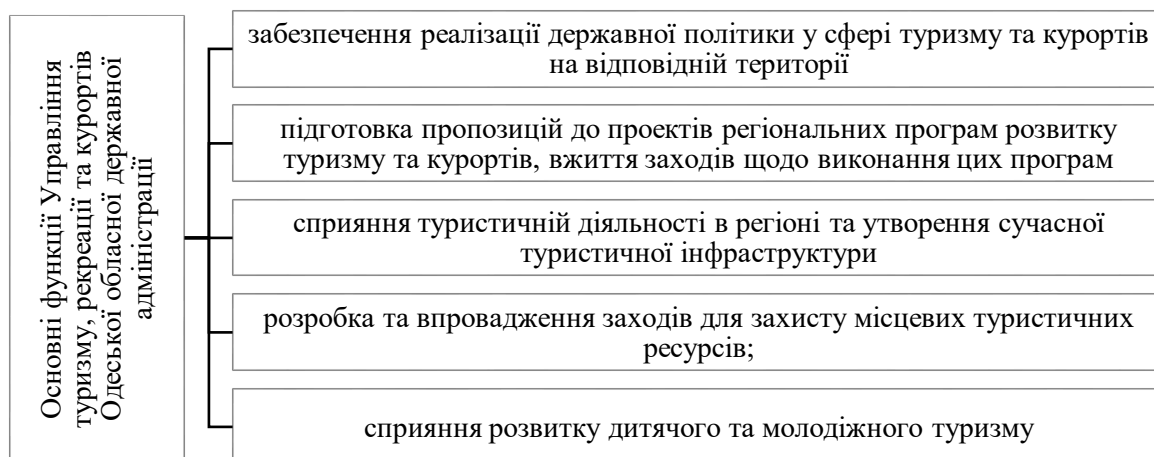

Рис. 1.1.4. Основні функції Управління туризму, рекреації та курортів
Одеської обласної державної адміністрації

Джерело: складено автором за даними [6]

У структурі Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації створено підрозділи за двома функціональними напрямками – управління розвитком туризму та управління курортами й рекреацією (рис. 1.1.5).

Рис. 1.1.5. Організаційна структура Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації

Джерело: складено автором за даними [32]

Інструментами реалізації державної політики розвитку туризму в регіоні є державні цільові програми, що реалізуються на державному, регіональному та місцевому рівнях. Крім того, основні пріоритети та напрями регіональної політики в Одеській області визначені Стратегією розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки [55] та Програмою розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки [48]. Зокрема, у Програмі розвитку туризму та курортів у регіоні виокремлено

найбільш нагальні проблеми, що гальмують розвиток галузі туризмі в Одеській області, в тому числі брак засобів розміщення, невідповідний стан об'єктів туристичного показу, брак фахівців з туристичного бізнесу тощо (рис. 1.1.6).

-
- 1) Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму
 - 2) Недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури
 - 3) Недостатня кількість засобів розміщення, насамперед готелів 3-4 та 5 зірок, які відповідають міжнародним стандартам та сертифікаційним вимогам
 - 4) Невідповідний стан багатьох об'єктів туристичного показу, історико-культурних пам'яток та музеїв стримує зростання туристичних відвідувань регіону та створення нових туристичних маршрутів
 - 5) Недостатня забезпеченість професійними кадрами в галузі туризму
 - 6) Відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельного господарства

Рис. 1.1.6. Ключові проблеми розвитку туристичної галузі в Одеській області

Джерело: складено автором за даними [48]

Програма передбачає реалізацію заходів, що забезпечуватимуть розвиток внутрішнього туризму на території Одеської області шляхом створення сприятливих економічних, інвестиційних, екологічних, соціальних та інфраструктурних умов розвитку територій та промоції туристичного продукту області. Серед іншого, у зазначеному документі визначено основні напрямки та форми діяльності органів влади та місцевого самоврядування Одеської області для подальшого становлення й ефективного функціонування туристичної галузі області, правового, організаційно-управлінського, економічного та інформаційного середовища, розвитку пріоритетних видів туризму [55]. Програмні заходи розподілені за чотирма напрямками діяльності Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації – формування конкурентної економіки територій, розвитку туристичного потенціалу, зняття інфраструктурних обмежень, розбудови просторово збалансованої виробничої і соціальної

інфраструктури, забезпечення екологічної безпеки (рис. 1.1.7).

Координація виконання Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки здійснюється Управлінням туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації.

Формування конкурентної економіки територій:	• запровадження спеціального режиму господарювання та інвестиційної діяльності на територіях області за рахунок надання інвесторам податкових пільг та преференцій; • сприяння розвитку державно-приватного партнерства щодо будівництва та модернізації інфраструктурних об'єктів; • розроблення та забезпечення реалізації найважливіших для області цільових економічних та туристичних проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку; • забезпечення розвитку транскордонного та міжрегіонального економічного співробітництва;
Зняття інфраструктурних обмежень, розбудови просторово збалансованої виробничої і соціальної інфраструктури:	• розробка схеми планування територій Одеської області, у якій будуть враховані пропозиції щодо комплексного розвитку господарського комплексу, системи розселення, транспортної та інженерної інфраструктури, системи розселення, поліпшення стану навколишнього природного середовища, природно-заповідного фонду, збереження історико-культурної спадщини та розвитку туристичного потенціалу регіону; • забезпечення розбудови транспортної мережі та туристичної інфраструктури; • забезпечення реконструкції внутрішньої дорожньої мережі поселень, будівництва чи доведення до рівня європейських стандартів доріг, мостів і штучних споруд, які сполучають приморські населені пункти та адміністративні центри;
Розвиток туристичного потенціалу:	• створення загальнодержавної інформаційної мережі у сфері туризму та курортів, зокрема шляхом розвитку відповідної мережі інформаційних центрів у регіоні; • забезпечення збереження та підтримки історико-культурної спадщини, виробництва та продажу місцевих продовольчих виробів; • створення умов для подальшого розвитку сільського та екологічного туризму на території області; • забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення; прокладення нових та облаштування існуючих туристичних, зокрема велосипедних маршрутів поблизу визначних пам'яток історії, культури та архітектури; • сприяння популяризації територій як туристично-привабливих для відпочинку для зростання туристичних потоків; • сприяння організації прибережних морських екскурсійних перевезень; • сприяння транскордонному співробітництву для підтримки розвитку сталого туризму; • забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
Забезпечення екологічної безпеки:	• збереження, стале використання та відтворення природних багатств та рекреаційного потенціалу Одеської області; • проведення протизсувних заходів і заходів із запобігання забрудненню поверхневих вод; • поліпшення санітарно-гігієнічного та екологічного стану населених пунктів, створення безпечних для життя і здоров'я людини умов шляхом впровадження сучасних систем збирання, вилучення, переробки та знешкодження відходів, зокрема побутових, а також будівництва систем каналізації; • недопущення використання земель не за цільовим призначенням, для чого необхідно проведення обліку земель курортно-рекреаційних територій приморських територій області з визначенням земель рекреаційного та оздоровчого призначення.

Рис. 1.1.7. Напрями діяльності та заходи Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки

Джерело: складено автором за даними [48]

Контроль за виконанням Програми здійснюють постійні комісії обласної ради з питань освіти, науки, молодіжної політики, спорту, культури та туризму і з питань економіки, промисловості, підприємництва, регуляторної політики та інвестиційної діяльності [55].

Слід зазначити, що Управлінням постійно проводиться робота щодо удосконалення Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на відповідний період, що сприяє більш якісному виконанню програмних заходів. Так, реалізація Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017- 2020 роки відбувалася відповідно до запланованих заходів програми, паспорту бюджетної програми та фінансування. В результаті, майже за всіма заходами досягнуто результат та витримано економію бюджетних коштів, якість виконання заходів – 85-95%, а за деякими пунктами є перевиконання до 300% із запланованих [50].

В ході виконання Програму розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017- 2020 роки було доповнено системним підходом до розвитку туризму на територіях області, а саме окрім розробки програм розвитку Білгород-Дністровського, Нижньодністровського та Дунайського субрегіонів, також включено заходи щодо розробки програми розвитку туризму північних територій Одещини (Савранщина, Кодимщина, Балтщина), Лиманського та Березівського районів, Арцизького, Саратського та Татарбунарського районів Одеської області. Розширено заходи Програми в напрямку промоції туристичного потенціалу області шляхом поширення реклами в авіа та на залізничному транспорті. Включено заходи щодо проведення інвентаризації та паспортизації природних лікувальних ресурсів області та створення їх реєстру. Доповнено Програму заходами, пов'язаними із рекреаційним зонам Одещини, розробкою їх зонування та збереження. З метою збереження Куяльницького лиману до Програми включено заходи, що націлені на його

розвиток як курорту державного значення. Також проведено заходи щодо оголошення природних територій курортами місцевого значення, а саме доповнено Програму заходами з оголошення курортом місцевого значення смт Сергіївки Білгород-Дністровської міської ради [50].

З метою сприяння туристичній діяльності в Одеській області та утворення сучасної туристичної інфраструктури у 2018-2019 роках адміністрацією управління проведено робочі зустрічі у районах області з представниками місцевої влади та бізнесу. Метою цих зустрічей була консолідація зусиль всіх представників туристичної індустрії та влади для розвитку туризму у районах області. Під час зустрічей обговорювались питання розвитку наявного туристичного потенціалу, об'єднання зусиль місцевої влади та місцевого бізнесу у напрямку розвитку туристичних локацій кожного району, прийняття місцевих програм розвитку туризму та багато іншого [33].

У період 2018-2020 років у регіоні було проведено промоційні тури для іноземних та вітчизняних туроператорів, блогерів та представників засобів масової інформації, що дало змогу покращити промоцію районів області та сприяло налагодженню зав'язків між бізнесом регіону та іноземними чи вітчизняними туроператорами.

У 2020 році при Одеській обласній державній адміністрації утворено Туристичну раду, склад та положення про яку затверджено розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 28.02.2020 №130/од-2020. Метою утворення Туристичної ради в області було визначено консолідацію представників туристичного бізнесу, громадськості та влади для організації ефективної моделі співпраці з метою розвитку туризму та курортів області [59].

Таким чином, огляд основних підходів та досвіду організації туристичної діяльності в Одеській області свідчить про значну увагу органів місцевого самоврядування до проблем розвитку туризму в регіоні, а також намагання регіональної влади розвивати туристичний потенціал та залучати

туристів у регіон з метою збільшення внеску туристичної індустрії к розвиток економіки Одеської області.

1.2 Організаційні засади та нормативно-правова база розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та регіоні

Дослідження ключових напрямів та вітчизняної моделі організації туристичної діяльності в Україні, і зокрема, в Одеській області, доводить, що попри наявні проблеми й перешкоди розвитку туристичної індустрії в регіоні, загалом ситуація в галузі поступово змінюється на краще. Позитивні тенденції спостерігаються за всіма напрямками туристичної діяльності, проте більш значні досягнення спостерігаються у сфері розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Вітчизняні науковці дають визначення лікувально-оздоровчого туризму з точки зору усталеної санаторно-курортної системи, яка збереглася ще з радянських часів. У західній науковій літературі найчастіше використовують такі поняття як «health tourism», «medical tourism», «wellness & spa tourism» [56, с. 72].

Лікувально-оздоровчий туризм поділяють на:

- 1) лікувальний, метою якого є власне лікування, терапія, реабілітація після захворювань;
- 2) профілактичний (wellness-туризм), спрямований на підтримку організму в здоровому стані та збереження балансу між фізичним і психологічним здоров'ям людини (spa-туризм) [35].

Лікувальний туризм – це туризм, що передбачає переміщення туристів з постійного місця проживання в інший регіон з метою лікування та профілактики захворювань різних органів в організмі, для проведення спеціальних лікувальних процедур [30]. Лікувальний туризм за класифікацією поїздок можна умовно віднести до спеціальних видів туризму,

а саме туризму з лікувальними цілями. Під таку дефініцію потрапляють не тільки поїздки на курорт, а й інші поїздки з метою лікування, наприклад для операції в зарубіжну клініку (виїзний туризм) [28].

В зарубіжній типології лікувальний туризм є одним із видів медичного туризму, визначення якого узагальнено на рис. 1.2.1.

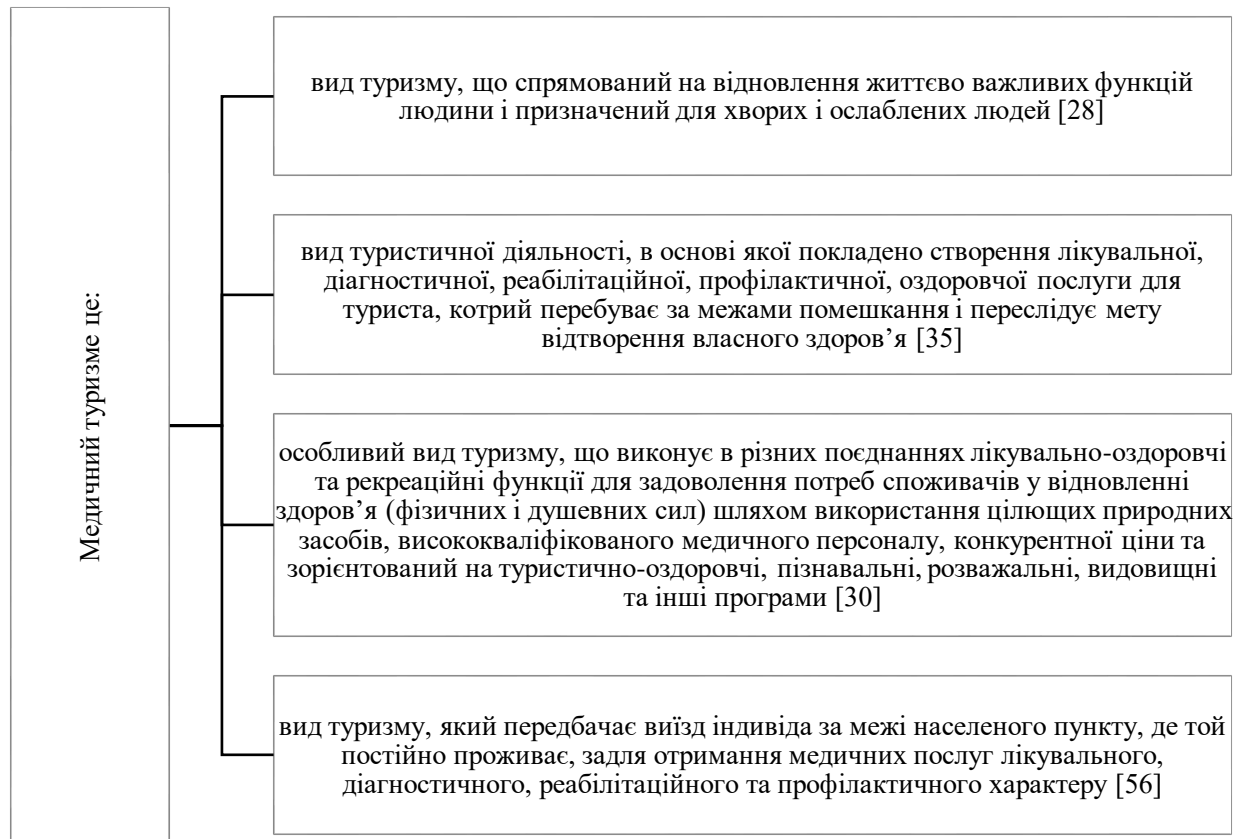

Рис. 1.2.1. Підходи до розуміння поняття «медичний туризм»

Джерело: складено автором за даними [28, 30, 35, 56]

Відповідно до наведених визначень застосовується класифікація медичного туризму, яку подано на рис. 1.2.2.

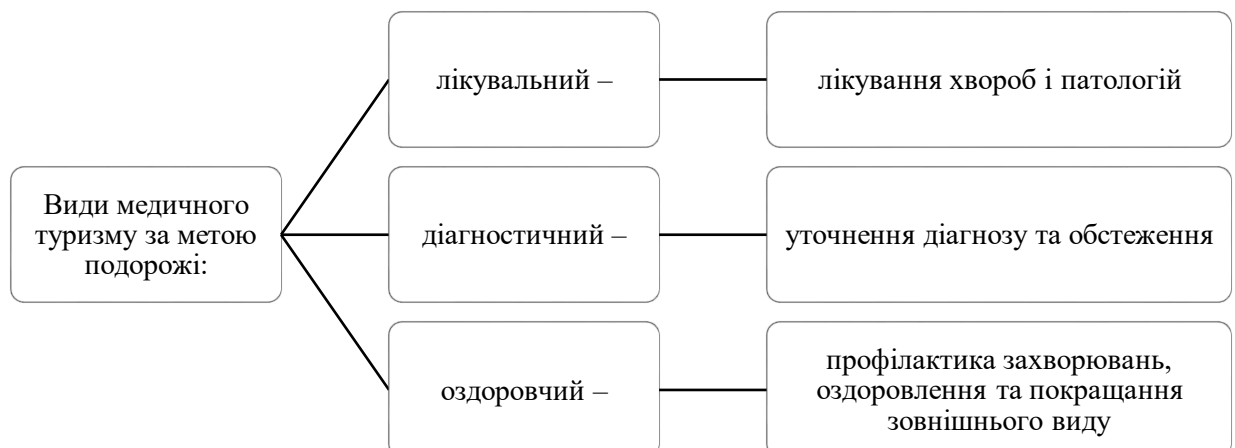

Рис. 1.2.2. Види медичного туризму за метою подорожі

Джерело: складено автором за даними [33]

Spa-туризм (більш традиційний лікувальний, санаторно-курортний, медичний/клінічний) спрямований на подолання конкретних захворювань, реабілітацію або корекцію тіла, а wellness-туризм (оздоровчий) є принципово новою течією, розрахованою на фізично і ментально здорових людей та спрямованою на підтримання загального здоров'я та соціального благополуччя [28].

Wellness-туризм, у свою чергу, може бути активним (спорт і фітнес) та пасивним (програми краси). Термін «wellness» у науковій літературі з'явився порівняно недавно та означає прекрасний стан як тіла, так і душі, релаксацію, поживлення сил організму через активну оздоровчу діяльність [56, с. 74].

На українські курорти приїжджають дедалі більше зарубіжних туристів (в'їзний туризм) для лікування. Водночас поїздки на курорт певної категорії українських громадян оплачує держава (соціальний туризм) [30].

На сьогоднішній день лікувально-оздоровчий туризм займає одне з провідних місць у туристичній галузі, адже значне збільшення прибутків жителів економічно розвинутих країн, розвиток транспортного сполучення, забруднення довкілля внаслідок індустріального розвитку та активна пропаганда здорового способу життя змушує багатьох шукати оздоровлення та відпочинок у інших, екологічно сприятливих регіонах.

Ринок лікувально-оздоровчих послуг є одним із найбільш стійких видових туристичних ринків України і пріоритетних напрямів, який найбільше потребує підтримки і скоординованого розвитку. Клієнт (пацієнт), обравши медичний туризм, зможе одночасно відпочивати, підлікуватись і покращувати зовнішній вигляд [33]. Медичні spa- та wellness-центри пропонують клієнтам оздоровчу і омолоджувальну програми, фітнес-центри, басейни, комфортне проживання та здорове харчування, унікальне поєднання трав'яних настоїв, фітованни, йоги й медитацію, а також екскурсії, розваги, спортивний відпочинок, фестивалі, гастрономію та енотерапію,

таласотерапію та медотерапію, і це ще не повний перелік послуг для тих, хто хоче бути туристом, користуючись послугами «медичного туризму» [56].

Лікувально-оздоровчий туризм є одним із пріоритетних напрямків розвитку як іноземного, так і внутрішнього туризму в Україні. Цьому сприяють потенційні та наявні в Україні лікувальні ресурси та природні умови, що дуже схожі до європейських країн – лідерів лікувально-оздоровчого туризму. В нашій країні зосереджено унікальне поєднання природних, рекреаційних ресурсів та цілої мережі різноманітних лікувально-оздоровчих закладів, які зможуть задовольнити досить широкий спектр потреб туристів із метою лікування та реабілітації. На території України наявні всі види ресурсів (бальнеологічні, грязьові, кліматичні), які необхідні для функціонування закладів із надання санаторно-курортних та оздоровчих послуг.

На даний час центрами санаторно-курортного та оздоровчого туризму в Україні є гірські й передгірні райони Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей, а також Чорноморське узбережжя Миколаївської, Херсонської та Одеської областей, які мають певну інфраструктуру для розміщення туристів, які приїжджають для лікування та оздоровлення [38].

Суб'єктами діяльності з лікувально-оздоровчого туризму є санаторно-курортні заклади різного медичного профілю, де забезпечується високий рівень обслуговування, задіяний медичний персонал і обслуговують переважно осіб середнього і старшого віку чи людей з послабленим здоров'ям. Слід зазначити, що санаторно-курортна справа в Україні є класичним видом рекреаційної діяльності, важливою складовою процесів лікування, профілактики та реабілітації.

Як відомо, курортне господарство переважно створюється в місцях зосередження сприятливих рекреаційних ресурсів, лікувальні та оздоровчі властивості яких мають територіальні особливості. В нашій державі вигідно поєднуються багаті природні ресурси, що можуть використовуватися для збереження і покращання здоров'я населення,

подовження тривалості життя: сприятливий клімат лісів, лісостепу і степу, гірських і приморських місцевостей, унікальний мікроклімат соляних шахт, багатий спектр природних мінеральних вод, лікувальні грязі, озокерит, тощо. Саме тому в Україні переважно за радянської доби була створена розгалужена мережа санаторно-курортних закладів. Наявність і особливості рекреаційних ресурсів визначають спеціалізацію санаторно-курортних регіонів при наданні певних видів лікувальних чи відпочинкових послуг.

Важливу роль у забезпеченні розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та її регіонах відіграє якість нормативно-правової база регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють діяльність за даним напрямом.

В Україні за період незалежності було розроблено низку нормативно-законодавчих актів, що визначають певні умови регулювання діяльності рекреаційно-туристичного комплексу, які застосовуються в тому числі щодо регулювання лікувально-оздоровчого туризму (рис. 1.2.3).

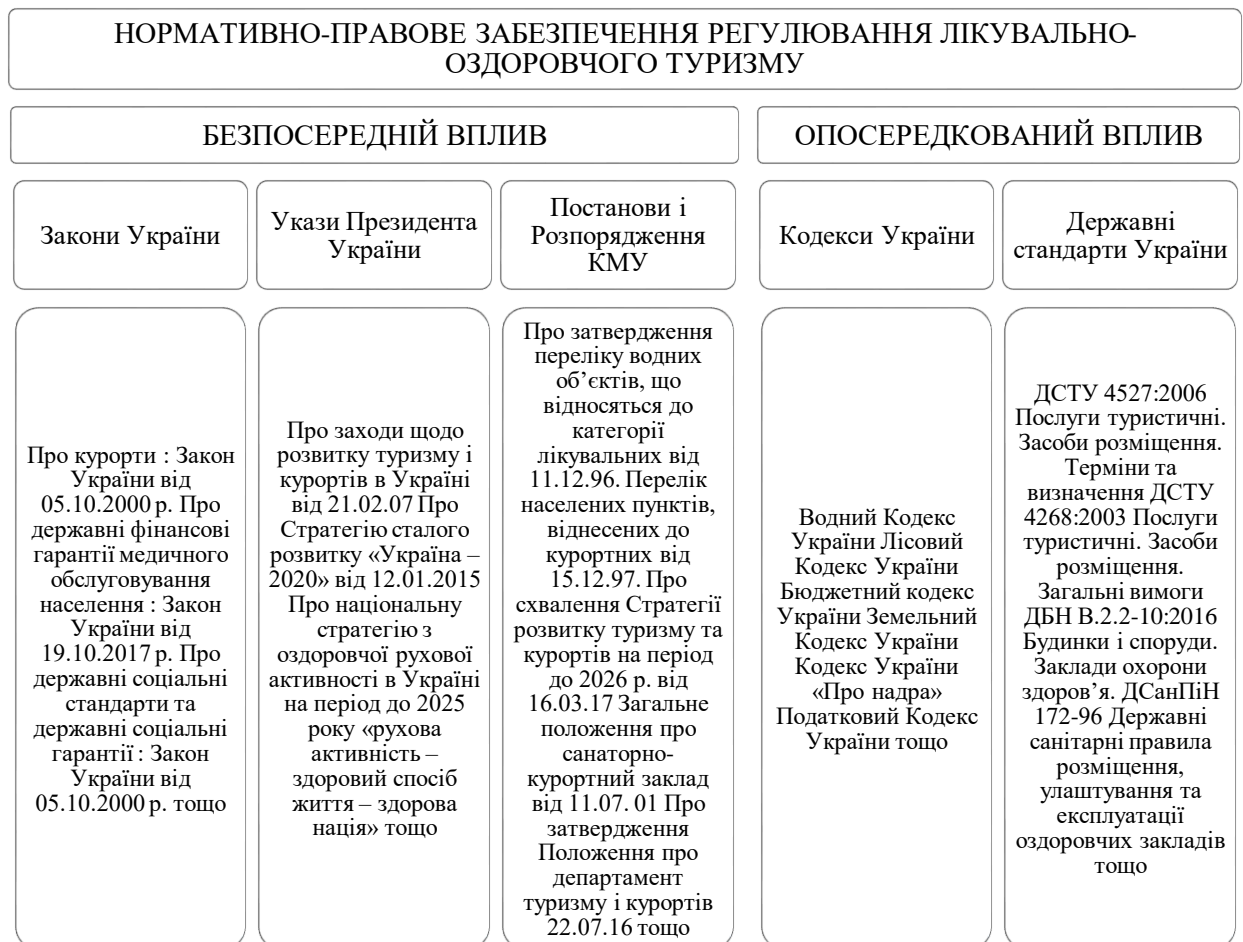

Рис. 1.2.3. Структура нормативно-правового забезпечення регулювання

лікувально-оздоровчого туризму

Джерело: складено автором за даними [35]

До нормативно-правових актів безпосереднього впливу на лікувально-оздоровчий туризм належать Закони України, Укази Президента України та Постанови і Розпорядження Кабінету міністрів України (включаючи Постанови і Розпорядження фахових міністерств, а саме Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України). Зазначені документи становлять основу спеціального (вузькопрофільного) нормативно-правового забезпечення. До нормативно-правових актів опосередкованого впливу на лікувально-оздоровчий туризм належать Кодекси України та Державні стандарти України, оскільки вони частково регламентують діяльність лікувально-оздоровчих закладів, частково – діяльність інших підприємств господарського комплексу. Наприклад, положення Водного кодексу України обов'язкові для виконання як всіма економічними суб'єктами курортної діяльності, так і підприємцями у сфері сільського господарства, торговельного мореплавства, економічними суб'єктами, які займаються промисловим виловом риби тощо. Державні стандарти України, наведені на рис. 1.2.3, мають переважно безпосередній вплив на економічних суб'єктів лікувально-оздоровчого туризму, однак є безліч державних стандартів, які регламентують діяльність як санаторно-курортних, так і підприємств інших сфер діяльності. Наприклад, такі стандарти, як:

- НАПБ А.01.001-2014 Правила пожежної безпеки в Україні;
- ДСТУ-Н Б В.1.1-35:2013 Настанова з розрахунку рівнів шуму в приміщеннях і на територіях;
- ДБН В.2.2-9-99 Будинки і споруди;
- ДСанПіН 2.2.4-171-10 Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною – рівною мірою регулюють діяльність як рекреаційних підприємств, так і, наприклад, будівельних, торговельних підприємств, навчальних закладів, підприємств побутового обслуговування

тощо.

Отже, можна дійти висновку про опосередкований вплив зазначених стандартів на лікувально-оздоровчий туризм загалом.

Як показано на рис. 1.2.3, на теперішній час, нормативними актами безпосереднього впливу на діяльність санаторно-курортних закладів в Україні є Закон України «Про курорти», а також діє нормативно-правова база, яка регламентує їх функціонування, економне та раціональне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність санаторно-курортного лікування для громадян всіх вікових груп, першочергово, для інвалідів, ветеранів війни і праці, учасників бойових дій, громадян, постраждалих в результаті аварії на Чорнобильській АЕС, хворих на туберкульоз, дітей та жінок репродуктивного віку [45].

Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 1499 від 11 грудня 1996 р. затверджено перелік 121 родовища мінеральних вод та 59 грязьових родовищ, які мають статус природних лікувальних ресурсів. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 456 від 7 березня 2000 р., родовища мінеральних підземних вод диференційовані на 3 категорії: унікальні, рідкісні мінеральні підземні води та всі інші [36]. Але не встановлено критерії віднесення родовищ до вищевказаних категорій.

Головним у нормативно-правовому регулюванні розвитку РТК, зокрема його рекреаційного складника, є Закон України «Про курорти», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні, спрямований на забезпечення використання з метою лікування й оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій України, які є надбанням народу України, та їх охорони [45]. Цей закон містить положення про забудову курортів, надання земельних ділянок для створення або розширення курорту, регламентує діяльність щодо використання природних територій для діяльності курортів.

На виконання положень закону «Про курорти» протягом 2001–2003 рр. було прийнято низку нормативно-правових актів у сфері курортів.

Постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України затверджено: Порядок розроблення та затвердження спеціальних методик щодо економічного обґрунтування проектів розвитку курортів та економічної оцінки їх природних лікувальних ресурсів, Положення про Державний департамент з питань діяльності курортів, Порядок створення і ведення Державних кадастрів природних територій курортів і природних лікувальних ресурсів, Загальне положення про санаторно-курортний заклад, Концепція розвитку санаторно-курортної галузі [45]. У лютому 2007 р. вийшов Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні», згідно з яким 2008 р. було оголошено роком туризму і курортів і надано завдання Кабінету Міністрів України розробити і затвердити Стратегію сталого розвитку туризму і курортів в Україні.

Нині діє Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 р. [48]. Однак питання розвитку курортів цей документ практично не висвітлює, концентруючи увагу винятково на проблемах та перспективах розвитку туризму. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1391 від 15 грудня 1997 р., визначає в Україні 241 курортний населений пункт, зокрема 27 міст, 76 селищ і 138 сіл [37]. До органів, які здійснюють управління у сфері діяльності курортів, законодавством віднесені: Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань діяльності курортів – Департамент туризму та курортів, обласні державні адміністрації, Київська міська державна адміністрація, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування є органами, які мають управляти курортами місцевого значення. Але законом не встановлено, які органи уповноважені управляти курортами державного значення, як і взагалі не тлумачиться зміст поняття «управління курортами». Закон України «Про курорти» також не встановлює відповідальності органів, які здійснюють

управління у сфері діяльності курортів. Не визначені законом і повноваження районних державних адміністрацій у сфері курортів, хоча постановою Кабінету Міністрів України № 727 від 15 травня 2003 р. було затверджено типові положення про відділ із питань туризму і курортів саме районної державної адміністрації [25]. Особливістю курортної сфери є її взаємозв'язок із багатьма галузями, адже проблеми курортів взаємопов'язані з вирішенням земельних, природоохоронних, медичних та інших питань, тому до форм правового регулювання курортами належать Водний, Земельний, Лісовий кодекси, Кодекс про надра та інші.

Окрім розглянутих нормативно-правових актів, які чинять прямий та опосередкований вплив на регулювання розвитку санаторно-курортної сфери, можна виділити спеціальне (вузькопрофільне) нормативно-правове забезпечення. До нього можна віднести нормативно-правові акти, які, наприклад, регламентують особливості санаторно-курортного лікування, порядок надання путівок та компенсацій:

- Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян : Постанова КМ України від 22.02.2006;
- Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками дітей-інвалідів : Постанова КМ України від 03.12.2009;
- Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей : Постанова КМ України від 27.04.2011;
- Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2004.

Отже, зміст нормативних документів свідчить, що регулювання діяльності лікувально-оздоровчого туризму в Україні здійснюється в різних формах: 1) прийняття нормативних правових актів; 2) розроблення і прийняття цільових програм у сфері рекреації та туризму; 3) моніторинг

використання рекреаційних ресурсів; 4) залучення інвестицій в сферу лікувально-оздоровчого туризму; 5) податкове регулювання діяльності зазначеної сфери.

Водночас, на думку фахівців, недосконалість системи законодавчого регулювання є істотною перешкодою цілорічної роботи санаторно-курортного комплексу: в бюджетах всіх рівнів не тільки не передбачаються дотації в оздоровчу систему, але і при виплаті податків вона прирівнюється до промислових підприємств. Такі умови призводять до здорожчання санаторно-курортних послуг, знижують можливості завантаження оздоровчих установ, і, отже, обумовлюють низку соціально-економічних втрат [59].

Таким чином, за підсумками дослідження організації та нормативно-правового регулювання лікувально-оздоровчого туризму в Україні доцільно виділити чинники розвитку даного виду туристичної діяльності, серед яких: створення загальносвітового інформаційного простору (інтернет) і принципово нових засобів зв'язку, розповсюдження швидкісних видів транспорту, виникнення міжнародного ринку туристичних послуг, розповсюдження англійської мови як мови міжнародного спілкування, підвищення життєвого рівня в розвинених країнах та країнах, що розвиваються.

Водночас, поряд з чинниками розвитку лікувально-оздоровчого туризму, зберігаються гальмуючі чинники, кількість яких очевидно є більшою. Головними проблемами є: занедбаність частини санаторно-курортних закладів і туристичних об'єктів через тривалу і неефективну експлуатацію; транспортна мережа не відповідає сучасним стандартам логістики доїзду до відповідних закладів; недостатня кількість кваліфікованих працівників та їх невисокий рівень матеріальної винагороди; низький рівень фінансування інформаційно-маркетингового просування, переваг відпочинку у відповідних районах; незбалансованість іміджу курортів та їх пізнаваності серед вітчизняних та закордонних туристів;

низький рівень інвестиційної привабливості через невисоку окупність капіталовкладень ; рівень надання послуг далекий від світових стандартів [31]. Щодо Одеської області, особливо занедбаність проявляється на прикладі курорту Сергіївка, де інвестором в минулі роки виступали представники Молдови, а зараз невизначеність статусу та відсутність поточних капіталовкладень призводить до майже повного припинення функціонування закладів [28].

Також слід звернути увагу на те, що розвиток санаторно-курортного комплексу безпосередньо пов'язаний з раціональним використанням природних лікувальних ресурсів на територіях оздоровчого призначення. Проте значна кількість оздоровчих закладів споживають поклади природних лікувальних ресурсів з незатвердженими й неоціненими запасами. Більшість експлуатованих свердловин мінеральних вод технічно та технологічно застарілі, і використовуються, як правило, для промислового розливу у пластикову тару. При цьому фасовані мінеральні води не застосовують згідно медичного зонування в інших оздоровчих закладах та у лікарнях. З метою порівняння ефективності рекреаційного та нерекреаційного використання територій курортів, проведення медико-біологічної оцінки якості природних лікувальних ресурсів, еколого-економічної оцінки природних територій курортів та для формування ринку природних лікувальних ресурсів, впровадження системи платного природокористування в Україні створено Державні кадастри природних лікувальних ресурсів та природних територій курортів.

Однією з найактуальніших проблем у санаторно-курортній галузі, яка загострилася з початку перебудови економічної системи України, є значне зменшення державного фінансування та зниження ефективності управління спеціалізованими лікувально-оздоровчими закладами, що негативно вплинуло на рівень їх конкурентоспроможності порівняно з іншими колективними засобами розміщення. Водночас існує проблема, пов'язана з недостатньою потужністю внутрішніх та зовнішніх туристичних потоків.

В цілому, наявність різноманітних рекреаційних ресурсів робить Україну привабливою для розвитку туристичного сектору економіки. Безперечно, лікувально-оздоровчий туризм є одним з пріоритетних напрямків туризму в семи областях України, і зокрема, Одеській. В Україні сформована необхідна інфраструктура державного регулювання туризму, зокрема створено спеціально уповноважений орган державної влади у зазначеній галузі: Державне агентство України з туризму та курортів і його регіональні представництва. Разом з тим, існують фактори які стримують розвиток лікувально-оздоровчого туризму та успішну експлуатацію туристично-рекреаційних ресурсів Одеської області [25].

З огляду на те, що Україна має один із найкращих природних лікувально-оздоровчих потенціалів у Європі, питання вдосконалення санаторно-курортного комплексу стає одним з найпріоритетніших напрямів розвитку туризму, що призводить до поповнення бюджету і зміцнення державної економіки в цілому. У період ринкової трансформації економіки саме адміністрування відіграє визначальну роль і сприяє виходу туристської індустрії з кризового становища. Нинішній і майбутній розвиток туризму потребує активнішої підтримки з боку влади у плані інформації та просування туризму, а також забезпечення інфраструктури; необхідно освоювати нові ринки, робити кроки щодо забезпечення співпраці в усіх сферах – державних і приватних – в інтересах максимального заохочення сектора туризму.

1.3 Природні лікувально-оздоровчі ресурси регіону

Одеська область – центр таласотерапії в країні, займає перше місце за площею в Україні, довжина морського та лиманного узбережжя складає 394 км., з них 175 км - це морські пляжі, придатні для рекреаційної діяльності. В області проживає 2386500 осіб [32].

Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації. Перевагою регіону є наявність протяжної берегової зони (приморської смуги), що має виключно високу атрактивність (притягальність) і для рекреації (море, озера, лимани), і для лікування (море, грязі, мінеральні води), і для туризму.

Важливою складовою природних рекреаційних ресурсів області є море. Влітку вода біля берегів моря прогрівається до +20 °С...+24 °С. Купальний сезон у середньому триває 114 днів [32]. Морська вода багата хлоридами натрію та магнію, сульфатами кальцію, магнію, калію, солі йоду, залізом. Середній показник солоності прибережних вод моря становить 16 ‰. Хвилі, що розбиваються об береги, несуть на узбережжя значну кількість негативно заряджених іонів, корисних для організму людини.

В регіоні переважають природні ландшафти степової і лісостепової зони. Переважна більшість території розташована у степовій зоні, лише на північному заході – у лісостеповій. Природна рослинність більшої частини області – степова. Північна частина області розташована у лісостеповій зоні України. Тут зустрічаються лісові ландшафти. З просуванням на південь з'являється більше степових видів, серед яких переважають трав'янисті (більше 90%), що пристосовані до умов середнього зволоження та посухи. Болотна рослинність (очерет, рогіз) є характерним елементом плавнів Дунаю та приозерної рослинності. Солонцева та солончакова рослинність представлена досить незначними площами морських і лиманних узбереж.

Клімат Одеської області помірно континентальний з середнім зволоженням, короткою м'якою зимою і тривалим спекотним літом. Кліматичний фактор, зокрема, середня температура повітря за липень, вологість, інтенсивність сумарної сонячної радіації, тривалість сонячного сяйва за рік, кількість днів з $t \geq 15^\circ\text{C}$, швидкість вітру, тривалість періоду

можливої геліотерапії, майже однаковий для всієї території і є сприятливим для літньої рекреації.

Найбільш комфортні та сприятливі для рекреації узбережні райони та райони, на території яких є озера та річки рекреаційного призначення. Дискомфортною для рекреантів є смуга між лініями Велика Михайлівка-Ширяєве - на півночі та Суворове-Арциз Біляївка-Комінтернівське - на півдні як найбільш посушлива. У цій смузі 20-30 днів на рік і більше спостерігається температура повітря понад $+30^{\circ}\text{C}$. При цьому на крайньому півдні області таких днів буває 20-10 і менше за рахунок пом'якшення клімату морем [32].

Середня тривалість періоду комфортного літнього відпочинку на одеському узбережжі становить 120 днів. Особливістю клімату є значна кількість ясних сонячних днів – до 290 на рік. У теплий період року з травня по жовтень тривалість годин сонячного сяйва сягає 1678 в Одесі, є достатньо високим для розвитку геліотерапії.

Взимку переважає нестійка похмура погода з частими відлигами і короткочасними похолоданнями, зі стійким сніговим покривом та оптимальними температурами нижче 0°C це впливає на обмеженість для зимової рекреації. Тривалість зими збільшується від 56 днів у районі Ізмаїла до 72 у Білгород-Дністровському та до 105-106 днів – на півночі області [30]. Температури січня змінюються з -5 до $-1,2^{\circ}\text{C}$ з півночі на південь.

Найважливішими фактором природних рекреаційних ресурсів області є Чорне море. Морська вода багата хлоридами натрію та магнію, сульфатами кальцію, магнію, калію, солі йоду, залізом. Середній показник солоності узбережних вод моря становить 16 ‰. Хвилі, що розбиваються об береги, несуть на узбережжя значну кількість негативно заряджених іонів, корисних для організму людини.

На організм людини тут сприятливо впливають: кліматичні, бальнеологічні, гідротерапевтичні фактори. Морські купання є своєрідним методом лікування, що в медицині отримав назву «таласотерапія».

Купальний сезон триває з середини травня до 73 середини вересня. Середня місячна температура води у травні складає $+14,6^{\circ}\text{C}$, у липні та серпні $+22,5^{\circ}\text{C}$, у вересні $+17+18^{\circ}\text{C}$. Добові коливання температури води зазвичай не перевищують $2,5-3^{\circ}\text{C}$, що формує сприятливі умови для купання у максимально можливій годині доби. Дискомфортна температура ($7-10^{\circ}\text{C}$) встановлюється у середньому 1-3 дні на місяць під дією змінних північних, північно-західних, західних вітрів. Влітку вода біля берегів моря прогрівається до $+20^{\circ}\text{C} \dots +24^{\circ}\text{C}$. Купальний сезон у середньому триває 114 днів [27].

Територіальна різноманітність природних рекреаційних умов і ресурсів на суходолі в цілому незначна (лісостепова та степова ландшафтні зони). Максимальна концентрація рекреаційного потенціалу спостерігається у приморській смузі (береговій зоні); найбільші запити на рекреаційну діяльність у приміській зоні Одеської агломерації. Як буде показано далі, ці ознаки і визначають загальну територіальну організацію рекреаційного господарства області.

Одеський регіон в лідерах за протяжністю пляжів майже вдвічі він переважає Донецьку та Запорізьку області, а загальна протяжність морських узбереж, з урахуванням лиманів, в Одеській області становить 394 км, з них 175 км – це морські пляжі, придатні для використання з рекреаційною метою. Найкращими серед них є природні пляжі пересипів, піщаних кіс. Це ділянки узбережжя в районі Лузанівки, Кароліно-Бугазу, Затока, Будацький пересип, пересип Тилігульського лиману, Жебріянська коса. В межах міської зони Одеси створені штучні пляжі «Аркадія», «Дельфін», «Отрада», «Золотий Берег», «Великий Фонтан» [55].

Найбільш цінні пляжі розташовані в акумулятивних місцевостях пересипів та кіс, де берегова лінія стійка та висувається убік моря (Лузанівка, КароліноБугаз, північно-східна частина Будацького пересипу, Жебріянська коса, пересип Тилігульського лиману). Рекреаційне урочище Лузанівка займає крайню східну частину пляжів та еолову зону Одеського пересипу і

об'єднане з ним корінне плато поблизу Крижанівки. Піщаний пляж має мілководдя та ширину більше 100 м. Пересип поблизу Крижанівки є перспективним для побудови санаторнокурортних та оздоровчих комплексів [32].

Акумулятивна місцевість Кароліно-Бугаз-Затока знаходиться на пересипу Дністровського лиману. Її північний схід займає пляжну терасу поблизу с. Кароліно-Бугаз, на південному заході об'єднується із пересипом лиману Будаки. Берег моря на цій ділянці стабільний, ширина пересипу у центрі 40-50 м, на околицях - збільшується до 500-700 м. Сприятливою для рекреації є також ділянка пересипу лиману Будаки (Шаболатський). У районі Жебріянської коси та бухти пляжі складаються з дрібного піску та черепашнику шириною до 300-500 м, з поступовим рухом убік моря. Коса має довжину 3 км, море мілке, температурний 74 режим завдяки природній перепоні вищий, ніж для Білгород-Дністровських та Одеських рекреаційних районів [16].

У пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні розташовані високо цінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми, що формують високий біосферний потенціал регіону, який має національне і міжнародне глобальне значення.

Серед природних багатств, які активно використовуються у курортно-рекреаційному господарстві області, важливе місце посідають лікувальні грязі та ропа Куяльницького, Шаболатського лиманів [32]. В межах Одеської області є родовища з мінеральними водами різних типів: у центральній частині області – це азотні різного іонного складу (термальні), натрієві та кальцієво-натрієві, а також хлоридні, у південній частині області – гідрокарбонатно-хлоридні натрієві та магнієво-кальцієві, а на півночі області – сульфатні різного катіонного складу. Ці типи вод належать до мінеральних вод без специфічних компонентів та особливих властивостей [25].

Лікувально-столові води на території області пов'язані з родовищем

«Чабанка», що характеризуються як слаболужні, холодні, малої мінералізації, а показаннями до приймання води є хронічний гастрит, холецистит. У районі Ленселища є родовище «АкваЛібра» – холодні слабо лужні води, малої мінералізації, які також лікують гастрит, холецистит, хронічний гепатит. Важливою складовою бальнеологічних ресурсів також є лікувальні грязі (пелоїди).

На території Одеської області поширені мулові сульфідні лікувальні грязі приморського підтипу, які використовуються для лікувальних цілей у вигляді ванн, аплікацій тощо. Родовища лікувальних грязей переважно приурочено до лиманів та озер Дунай-Дністровської групи. Грязі Одеського регіону активно використовуються для лікувальних цілей. Курорт Сергіївка використовує грязі Будацького, курорт Куяльник - Куяльницького лиману. Донні відкладення Куяльницького лиману переважно складаються з мулу, піску, глини [32].

Лікувальні грязі (чорний та темно-сірий мул) займає центральну, глибоководну частина лиману, прибережні ділянки складені пісками, глинами і зеленуватосіримими мулами. Грязьове поле поблизу с. Красносілка становить 3,4 км, у північній частині лиману – до 1 км, потужність чорного мулу складає 0,29 м, темно-сірого – 0,16 м. Максимальна потужність грязей у районі колишніх соляних промислів (чорного мулу – 0,4-0,6 м, темно-сірого – 0,70,8 м), у районі с. Красносілки досягає 1,0 м. Лікувальні грязі лиману слабосульфідні високо мінералізовані, хлоридні магнієво-натрієві мулові. Мають значну в'язкість, зволоженість складає 14-57%. Ропа і грязьовий розчин є високо мінералізованими хлоридними магнієво-натрієвими водами з мінералізацією 85-95 г/л. Хаджибейський лиман характеризується слабо лужними грязями з рН 7,45-8,00, з високою вологомісткістю, з вмістом води 65-75%, з високим вмістом сірководню. Склад ропи та грязьового розчину складають хлориднімагневонатрієві води з мінералізацією 5,4-5,8 та 10,0-12,0 г/л [24].

На території регіону поширені мулові сульфідні грязі, які належать до

грязей приморського підтипу. Родовища цих пелоїдів розташовані переважно на території озер Дунай-Дністровської групи. Лікувальні грязі мають високий вміст сульфідів, значний показник мінералізації грязьового розчину (20 г/л) та мають чорний або сірий колір [30].

Своєрідність туристично-екскурсійного потенціалу області також визначена численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Це відомі у світі Одеський національний академічний театр опери та балету, знамениті Потьомкінські сходи, українська Венеція – місто Вилкове, фортеця XII - XV сторіч в місті Білгороді-Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятники культової архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та багато іншого.

Близько 4500 пам'яток культурної спадщини, 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, що створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних, насамперед через свою самобутність, місць для відвідування туристами і відпочиваючими.

На території області є 123 території та об'єкти природно-заповідного фонду, у тому числі державного значення – Дунайський біосферний заповідник, Дунайські і Дністровські плавні, ландшафтний парк «Тилігульський», ботанічний сад Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, 22 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо [32].

Загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду становить 159974,1992 га. З урахуванням того, що 12 об'єктів загальною площею 9133,25 га знаходяться у складі природно-заповідних територій, фактично займана ПЗФ площа в області становить – 150840,9492 га. Відношення площі ПЗФ до площі Одеської області («показник заповідності») становить 4,5 % [36]. В області розташований заповідник Дунайські плавні, який лежить у пониззі Кілійського гірла Дунаю, займає частину островів і акваторії

Чорного моря. Пам'ятками природи є Михайлівський яр і Одеські катакомби.

Завдяки вигідному географічному положенню, історико-культурній спадщині та наявності бальнеологічних запасів, рекреаційний комплекс області дуже розвинутий.

Площа мисливських угідь Одеської області становить 2500,8 тис.га, з яких за підприємствами мисливського господарства – 81,8 тис.га (3,3%). В управлінні лісового та мисливського господарства угіддя закріплені за 10 лісгоспами. Два господарства управління займаються комплексним веденням мисливського господарства, а саме вольєрним утриманням тварин для перетримки та розселення, займаються створенням розплідників по пернатій дичині. В мисливських угіддях Одеської області мешкає близько 4626 голів копитних тварин, а саме: олень плямистий – 75 голів; козуля – 2819 голів; кабан – 1732 голів. Також налічується 92,7 тис. од. хутрових звірів та 340,8 тис. од. пернатої дичини [59].

За українським законодавством, на Одещині існують 22 курорти, розташовані переважно на чорноморському узбережжі у межах таких адміністративно-територіальних одиниць [32].

- Обласний центр – м. Одеса;
- Білгород-Дністровський район – 7 селищ: Затока, Сергіївка, Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра, Приморське;
- Лиманський район – 6 селищ: Гвардійське, Ліски, Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка, Сичавка;
- Овідіопольський район – 5 селищ: Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка, Іллічівка;
- Татарбунарський район – 3 селища: Лебедівка, Приморське, Тузли [32].

Характеристика санаторно-курортного комплексу регіону має враховувати туристичні потоки (у тому числі осіб, які прибувають з метою лікування та оздоровлення), структуру та динаміку санаторно-курортних і оздоровчих закладів, розподіл ліжко-місць, характеристику персоналу

закладів тощо.

У 2020 р. кількість спеціалізованих лікувально-оздоровчих закладів Одещини становила 22,8% (проти 8,1% в 2018 р.) в їх загальному обсязі, що надало можливість регіону посісти 1 місце. За кількістю ліжок у місяць максимального розгортання Одеська область стабільно займала третє місце протягом 2016 - 2020 рр. (з часткою 10,1% - 12,6%), а у 2020 році зайняла перше місце (17,8%) [55].

Розвинена в Одеському регіоні транспортна інфраструктура приймає активну участь у міжрегіональних та міжнародних перевезеннях та обслуговуванні туристів. Область має розвинену мережу залізниць, автодоріг, в її межах функціонують 8 морських портів. Серед проблем треба відмітити роботу автомобільного транспорту, перш за все, необхідність поновлення автомобільного парку; по-друге, ремонт автодорожнього покриття та прокладання нових трас шляхів, які будуть відповідати європейським стандартам якості та сервісного обслуговування транспортної інфраструктури. Транспортна інфраструктура регіону потребує подальшого розвитку та реконструкції. Гостро потребує посилення транспортного зв'язку Українське Придунав'я (Ізмаїл, Рені, Болград, Кілія) [50].

Огляд природних лікувально-оздоровчих ресурсів та рекреаційно-туристичної інфраструктури Одеської області надає підстави для наступних висновків:

1) рекреаційно-туристична інфраструктура регіону розвинена в області недостатньо для ефективного функціонування рекреації. Нерівномірне розміщення закладів (найбільша їх кількість в приміській та приморській зонах), низький рівень їх сервісу негативно позначається на розвитку туризму у регіоні;

2) низький рівнем розвитку єдиної транспортної мережі, пришляхового сервісу та інформаційного облаштування, незадовільним станом дорожнього покриття та безпеки дорожнього руху;

3) слабка робота туристично-інформаційних центрів в регіоні;

- 4) відсутність вело-доріжок;
- 5) недостатній контроль за сертифікацією засобів розміщення;
- 6) необґрунтована ціна на послуги засобів розміщення;
- 7) достатньо низька якість послуг з оздоровлення та туристичного відпочинку, що в першу чергу спричинене зношеністю обладнання закладів охорони здоров'я, відсутністю сучасного медичного обладнання, високою вартістю послуг у відношенні до середнього рівня доходів домогосподарств;
- 8) обмеженість фінансового забезпечення мережі закладів культури і мистецтва області, що пов'язано з необхідністю утримувати такі об'єкти за рахунок коштів місцевих бюджетів та забезпечувати належне матеріально-технічне забезпечення для підтримки відповідного рівня послуг.

Таким чином, Одеська область належить до регіонів-лідерів України за рекреаційним потенціалом. Головною особливістю території Одеської області є її приморське положення, широкий «вихід» до моря і положення на європейських і світових водних шляхах (вагомий чинник міжнародного туризму). Одещина має високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал, зокрема, теплий клімат, морські пляжі, лікувальні грязі, джерела мінеральних вод, ропу лиманів та озер, унікальні природні комплекси, мальовничі краєвиди, мисливські та рибальські угіддя, акваторії лиманів, озер, моря, придатні для водного спорту та оздоровлення. Поєднання всіх цих факторів створює умови, надзвичайно сприятливі для організації відпочинку і розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.

2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація санаторно-курортного лікування в регіоні

Одеська область є одним із центрів санаторно-курортного та оздоровчого туризму в Україні. В регіоні створена відповідна матеріальні база та інфраструктура для розміщення туристів, які прибувають для лікування та оздоровлення. Курортне господарство регіону представлене об'єктами розміщення різних типів, які оснащені необхідним обладнанням для надання лікувальних та оздоровчих послуг, зокрема: санаторіями та пансіонатами з лікуванням, санаторіями-профілакторіями, базами відпочинку, пансіонатами та іншими закладами, а також дитячими закладами охорони здоров'я та відпочинку. Загальна характеристика зазначених типів закладів курортного господарства наведена у Додатку А.

Інформація про кількість засобів розміщення санаторно-курортного та оздоровчого типу надана на підставі даних статистичних бюлетенів за 2017–2019 рр. [52-54] (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1 – Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери в Одеській області у 2017-2019 рр.

(од.)

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Санаторії та пансіонати з лікуванням	28	28	27	-1	-1	-3,6	-3,6
Санаторії-профілакторії	5	3	3	-2	0	-40,0	0,0
Будинки та пансіонати відпочинку	7	6	6	-1	0	-14,3	0,0
Бази та інші заклади відпочинку	357	314	285	-72	-29	-20,2	-9,2
Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	21	15	14	-7	-1	-33,3	-6,7
Разом	418	366	335	-83	-31	-19,9	-8,5

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Як свідчать дані таблиці 2.1.1, загальна кількість закладів лікувально-оздоровчої сфери Одеської області за 2017-2019 рр. скоротилася на 83 об'єкти і у 2019 р. становила 335 закладів. Більш стрімке збільшення мережі закладів лікувально-оздоровчої сфери відбувалося в 2018 р. порівняно з 2017 р., коли їх кількість скоротилася на 12,4% за рік. Скорочення лікувально-оздоровчих закладів відбувалося за всіма їх видами – як лікувального профілю, так і оздоровчого. Кількість баз та інших закладів відпочинку скоротилася на 43 заклади, або на 12,0% за рік.

У 2019 р. по відношенню до 2018 р. тенденція до скорочення кількості лікувально-оздоровчих закладів у регіоні зберігалася. В цілому їх чисельність зменшилася на 8,5% (або на 31 об'єкт), в тому числі за рахунок скорочення кількості баз та інших закладів відпочинку – на 29 закладів.

Таким чином, спостерігається негативна динаміка кількості спеціальних закладів розміщення в Одеській області, які належать до курортного господарства регіону. Головною причиною скорочення мережі лікувально-оздоровчих закладів є їх старіння та невідповідність сучасним стандартам надання послуг, внаслідок чого попит туристів на розміщення в них є низьким, а експлуатація – збитковою. Переважна більшість лікувально-оздоровчих закладів перебувають у критичному стані через виробничо-господарські проблеми, серед яких – виведення з експлуатації окремих об'єктів у зв'язку з погіршенням їх фінансово-економічного стану; капітальний ремонт чи реконструкція санаторно-курортних закладів; зміна власника чи форми господарювання; перебування справ у суді; банкрутство та відсутність коштів на експлуатацію [59].

Попри значне скорочення кількості баз та інших закладів відпочинку, їх частка у загальній кількості лікувально-оздоровчих закладів Одеської області залишається найбільшою і перевищує 85% (рисунок 2.1.1). Водночас, питома вага закладів лікувального профілю, і зокрема, санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, хоч і дещо зросла, проте залишається незначною і в 2019 р. становила 8,1% від загальної кількості спеціальних закладів

розміщення в області.

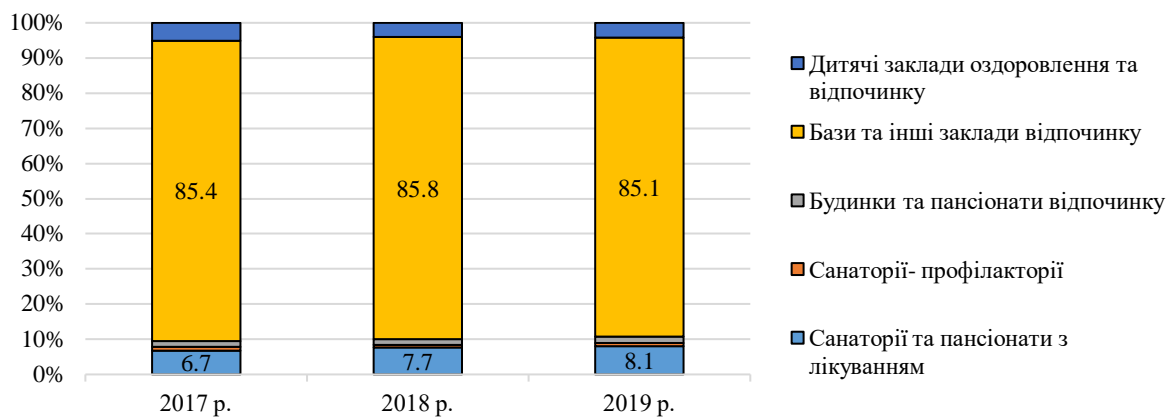

Рис. 2.1.1. Структура закладів лікувально-оздоровчої сфери Одеської області за видами у 2017-2019 рр., %

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

В результаті скорочення мережі закладів лікувально-оздоровчої сфери відбувається стрімке скорочення кількості місць санаторно-курортної бази Одеської області. Як свідчать дані таблиці 2.1.2, наявність місць для розміщення у закладах лікувально-оздоровчої сфери регіону за період аналізу зменшилася на 7,3 тис. од. і в 2019 р. становила 47,5 тис. од.

Таблиця 2.1.2 – Показники кількості місць у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Одеській області у 2017-2019 рр. (тис. од.)

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Санаторії та пансіонати з лікуванням	11,9	12,0	11,7	-0,2	-0,3	-1,7	-2,5
Санаторії-профілакторії	0,9	0,7	0,7	-0,2	0,0	-22,2	0,0
Будинки та пансіонати відпочинку	1,1	1,0	1,0	-0,1	0,0	-9,1	0,0
Бази та інші заклади відпочинку	35,1	31,0	28,7	-6,4	-2,3	-18,2	-7,4
Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	5,8	5,8	5,4	-0,4	-0,4	-6,9	-6,9
Разом	54,8	50,5	47,5	-7,3	-3,0	-13,3	-5,9

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Загальне за три роки скорочення місць для розміщення у мережі лікувально-оздоровчої сфери становить 13,3% та відбувається за всіма типами закладів. Найбільш суттєве скорочення місткості баз та інших закладів відпочину зумовлене стрімким скороченням їх кількості. Попри незначну (близько 8%) питому вагу у структурі закладів розміщення санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, кількість місць у них становить близько 12,0 тис. од., при цьому частка у загальній кількості місць для розміщення у лікувально-оздоровчих закладах зростає і досягла майже 25% (рис. 2.1.2).

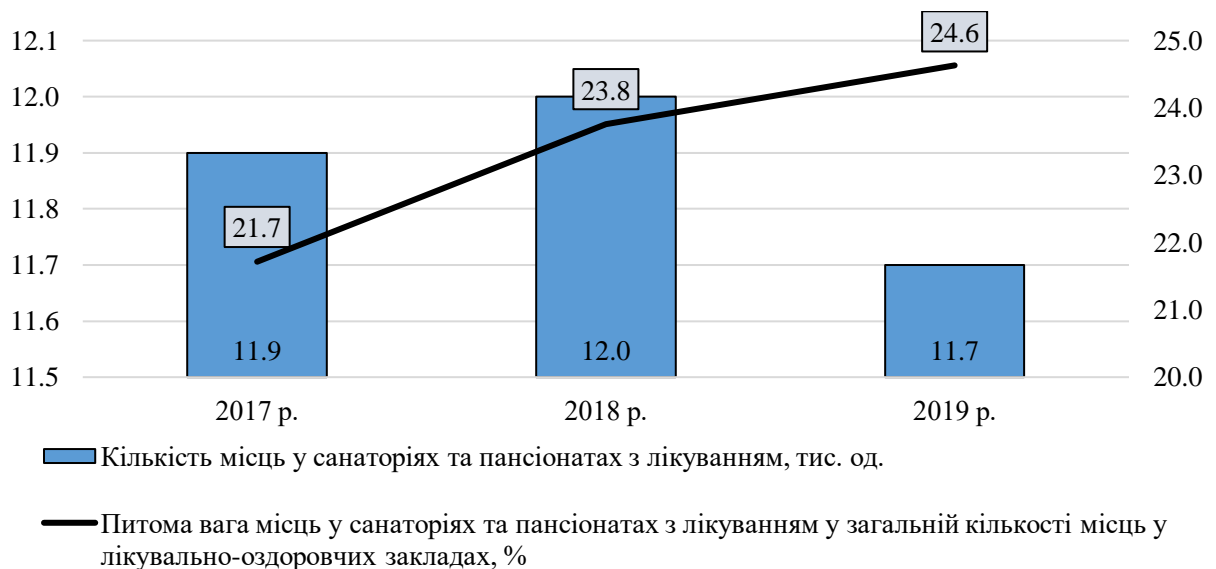

Рис. 2.1.2. Динаміка кількості місць у санаторіях та пансіонатах з лікуванням в Одеській області у 2017-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Це пояснюється досить великим обсягом номерного фонду санаторіїв та пансіонатів порівняно з іншими закладами лікувально-оздоровчої сфери. Розрахунки середньої місткості санаторіїв та пансіонатів з лікуванням регіону свідчать (таблиця 2.1.3) про її поступове збільшення, в 2019 р. значення показника досягло 433 місця на один заклад. При цьому середня місткість баз та інших засобів відпочинку, які переважають серед засобів розміщення лікувально-оздоровчої сфери в регіоні, становить в 101 місце в

середньому на один заклад. Тобто значна чисельність баз та інших закладів відпочинку пояснюється їх незначною місткістю, яка є найменшою серед різних типів закладів лікувально-оздоровчої сфери Одеської області.

Таблиця 2.1.3 – Показники середньої кількості місць у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Одеській області у 2017-2019 рр.

(од. на один заклад)

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Санаторії та пансіонати з лікуванням	425	429	433	8	5	2,0	1,1
Санаторії-профілакторії	180	233	233	53	0	29,6	0,0
Будинки та пансіонати відпочинку	157	167	167	10	0	6,1	0,0
Бази та інші заклади відпочинку	98	99	101	2	2	2,4	2,0
Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	276	387	386	110	-1	39,7	-0,2

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Збільшення середньої місткості властиве всім видам засобів розміщення санаторно-курортного та лікувально-оздоровчого призначення. Очевидно, скорочення мережі закладів лікувально-оздоровчої сфери в регіоні відбувається за рахунок виведення з експлуатації об'єктів з меншими показниками місткості, а більш потужні засоби розміщення підлягають оновленню та модернізації відповідно до стандартів та запитів споживачів туристичних послуг.

За даними Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації, на теперішній час найбільш забезпеченими санаторно-курортним господарством є Білгород-Дністровський (61 одиниця), Татарбунарський (50 одиниць), Кілійський (45 одиниць) та Овідіопольський (36 одиниць) райони. Найбільша кількість дитячих закладів оздоровлення і відпочинку зосереджена в місті Одеса (108 одиниць) і Білгород-Дністровську (45 одиниць), Комінтернівському (32 одиниці), Котовському і Саратському

(по 22 одиниці) районах [32]. При цьому, в Кілійському та Татарбунарському районах санаторіїв та пансіонатів з лікуванням нема, а будинки та пансіонати відпочинку з'явилися лише з 2004 року (в Кілійському районі лише на 4 роки) з дуже обмеженою кількістю місць. Тобто мережа закладів лікувального спрямування в районах Одеської області розміщена нерівномірно.

Динаміку санаторно-курортної та оздоровчої рекреаційної діяльності Одеської області протягом останніх років характеризують дані про кількість оздоровлених у закладах лікувально-санаторного господарства регіону. Як видно на рисунку 2.1.3, у 2017-2019 рр. послугами закладів лікувально-оздоровчої сфери щороку користується до 80 тис. осіб на рік (таблиця 2.1.3).

Таблиця 2.1.3 – Показники кількості осіб, які скористалися послугами лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області у 2017-2019 рр.

(осіб)

Показник	Роки			Відхилення			
	2017	2018	2019	абсолютне (+,-)		відносне, %	
				2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Кількість туристів, які прибули у регіон у туристичних цілях	72302	81381	59959	-12343	-21422	-17,1	-26,3
з них:							
Кількість туристів, які прибули в регіон в цілях лікувально-оздоровчого туризму	69825	79191	45471	-24354	-33720	-34,9	-42,6
в тому числі за цілями поїздки:	69770	79053	45402	-24368	-33651	-34,9	-42,6
оздоровлення та відпочинок	55	138	69	14	-69	25,5	-50,0
лікування							
Питома вага туристів, які прибули в лікувально-оздоровчих цілях	96,6	97,3	75,8	0,7	-21,5	0,8	-22,1
з них за цілями поїздки:							
оздоровлення та відпочинок	96,5	97,1	75,7	0,6	-21,4	0,7	-22,0
лікування	0,1	0,2	0,1	0,1	-0,1	122,9	-32,1

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Водночас, в 2019 р. спостерігається помітний спад подорожуючих в

Одеській області як в цілому, так і в лікувально-оздоровчих цілях. Якщо в 2018 р. по рівняно з 2017 р. кількість осіб, які скористалися послугами лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області, зросла на 13,4% і сягала 79,2 тис. осіб, то в 2019 р. зафіксовано їх різкий спад – одразу на 42,6%, або до 45,5 тис. осіб. За даними розрахунків, що оздоровлення та відпочинок є метою для туристів – громадян України, які прибувають в Одеську область, більш, ніж у 75% випадків. Водночас, частка подорожувальників з такою метою в 2019 р. значно зменшилася, порівняно з 2017-2018 рр., коли її рівень досягав 97,3% (рис. 2.1.3).

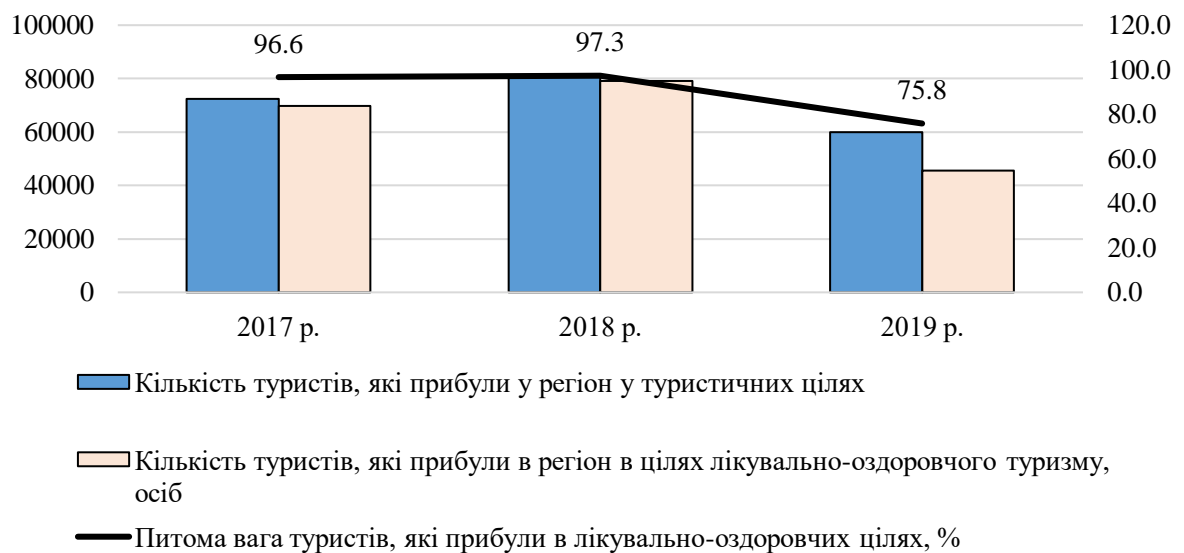

Рис. 2.1.3. Динаміка кількості та питома вага внутрішніх туристів – громадян України, які прибувають в Одеську область в лікувально-оздоровчих цілях, у 2017-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Також необхідно звернути увагу на те, що кількість туристів, які прибувають у регіон на лікування, надзвичайно низька і в загальному потоці внутрішніх туристів не перевищує 0,2%. Такий низький відсоток туристів, які прибувають в лікувально-оздоровчі заклади Одеської області з лікувальною метою, пояснюється тим, що національною методологією статистичних спостережень туристичної діяльності за цією ознакою відображаються лише дані про санаторне лікування, яке проводиться у санаторіях та пансіонатах з

лікуванням відомчого підпорядкування за кошти бюджетів різних рівнів. Слід зазначити, що до загального переліку санаторно-курортних закладів, що приймають участь в організації санаторно-курортного лікування пільгових категорій громадян, затвердженого на 2020 рік, входить 48 закладів, з яких лише п'ять – з Одеської області (таблиця 2.1.4).

Зазвичай, путівки на санаторне лікування за кошти державного цільового фінансування, надаються пільговим категоріям громадян України, зокрема, ветеранам АТО, учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АС, військослужбовцям, працівникам силових відомств тощо.

Таблиця 2.1.4 – Перелік санаторно-курортних закладів, що приймають участь в організації санаторно-курортного лікування пільгових категорій громадян в Одеській області

Назва санаторно-курортного закладу	Адреса	Профілі лікування (відповідно до ліцензії медичної практики)
ДП «Південь-Курорт-Сервіс» на базі санаторію «Орізонт»	67780, Одеська область, м. Білгород-Дністровський, смт. Сергіївка, вул. Гагаріна, 1-а	Кістково-м'язової системи центральної та периферичної нервові системи дихальної системи; гінекологічні та урологічні захворювання системи травлення
ДП Клінічний санаторій імені Пирогова лікувально-оздоровчих закладів профспілок України «Укрпрофоздоровниця»	65051, Одеська обл., м. Одеса, курорт «КУЯЛЬНИК»	Кістково-м'язової системи; нервової системи; системи дихання; сечостатевої системи; серцево-судинної системи
Спеціалізований Одеський санаторій «Салют»	м. Одеса, вул. Піонерська, 28	Кістково-м'язової системи, захворювання периферичної нервової системи, органів дихання
ТОВ «Золота Нива»	67780, Одеська обл., м. Білгород-Дністровський, смт. Сергіївка, вул. Чорноморська, 16	Кістково-м'язової системи; нервової системи; органів дихання; сечостатевої системи
ТОВ «Примор'я» санаторій ім. С. Лазо	67780, Одеська обл., м. Білгород-Дністровський, курорт Сергіївка, вул. Набережна, 3	Багатопротифільний

Джерело: складено автором за даними [15]

Відтак, з великою ймовірністю можемо стверджувати, що статистичні дані щодо кількості туристів, які прибули на оздоровлення та відпочинок, включають також дані про надані послуги санаторного лікування за кошти фізичних осіб.

Переважає більшість відпочиваючих в Одеському регіоні прибуває у регіон у літній період, який вважається найкращим періодом для відпочинку та оздоровлення. Із загальної кількості оздоровлених у санаторно-курортних закладах Одеської області майже три чверті оздоровлюються у червні-серпні [8].

Як відомо, Одеська область посідає провідне місце серед регіонів України за кількістю осіб, які отримують послуги оздоровлення та лікування у місцевих закладах санаторно-курортного господарства. Однак, стрімке скорочення потоку внутрішніх туристів супроводжується зниженням частки Одеської області в загальній кількості туристів, які подорожують в лікувально-оздоровчих цілях. Якщо в 2017 р. її розмір становив 2,7%, то в 2019 р. зменшився до 0,8% (рис. 2.1.4).

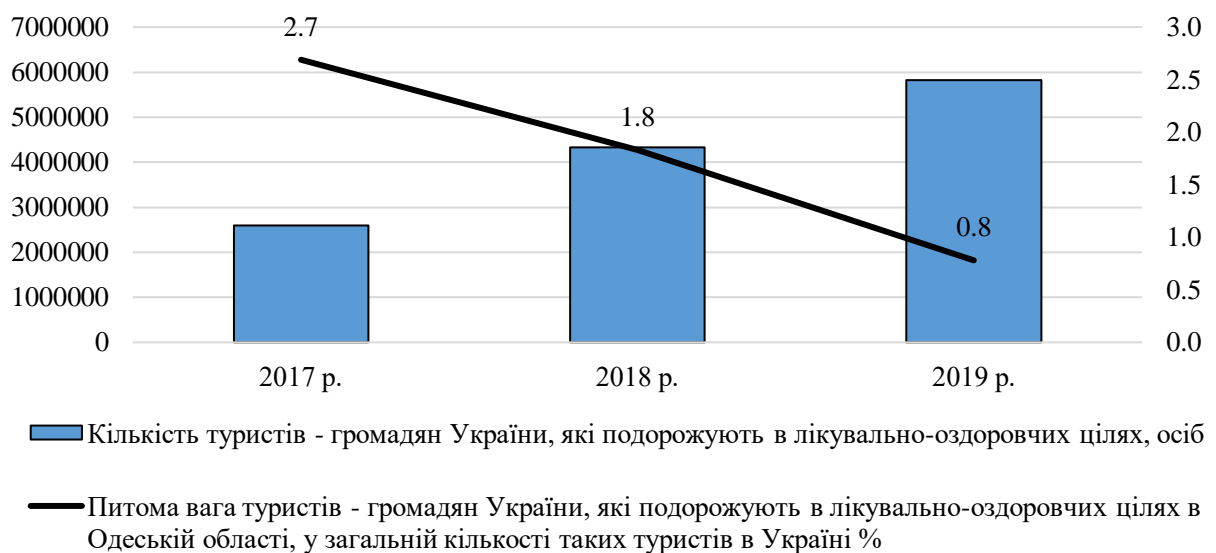

Рис. 2.1.4. Питома вага Одеської області в загальній кількості туристів, подорожуючих в лікувально-оздоровчих цілях, у 2017-2019 рр., %

Джерело: складено автором за даними [51, 52-54]

Серед причин зниження популярності Одеського напрямку

внутрішнього лікувально-оздоровчого туризму для відпочивальників з України слід зазначити незадовільний стан туристичної інфраструктури регіону, і зокрема, спеціальних закладів розміщення, проявами якого є численні порушення вимог протипожежної безпеки, експлуатація будівель та споруд в аварійному стані тощо. Наслідками грубих порушень закладами розміщення туристів неодноразово ставали причинами надзвичайних випадків, кількість яких в Одеській області в останні роки суттєво зросла. При цьому повторні випадки пожеж, обвалів у будівлях тощо свідчать не лише про масштаби порушень норм безпеки та будівельних стандартів у сфері курортного господарства та туристичної інфраструктури, а також про відсутність адекватної реакції влади на ситуацію, що склалася в галузі.

Проблематичним для закладів лікувально-оздоровчої сфери Одеської області є невідповідність переважної більшості установ міжнародним стандартам. Із загальної кількості закладів санаторно-курортного комплексу регіону підрозділи сфери сервісу мають тільки 67% установ, проте навіть за наявності таких, більшість оздоровчих закладів згідно вимог Національного стандарту до засобів розміщування не відповідають навіть категорії 1*[59]. При цьому будинок відпочинку, пансіонат відпочинку, оздоровчий заклад 1-2 денного перебування взагалі не мають жодного сервісної ділянки. Варто окремо підкреслити суцільну невідповідність загальним вимогам щодо урахування потреб інвалідів та інших маломобільних груп населення.

Не менш актуальними для Одеської області є проблеми забудови та розроблювання генеральних планів розвитку курортів. Можна констатувати доцільність посилення ролі держави в організації лікувально-оздоровчого комплексу Одеської області та розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні, а також координації комунікативних процесів стейкхолдерів (органів місцевого самоврядування, міністерств, відомств, суб'єктів підприємництва, споживачів) задля гарантування сталого розвитку регіонального санаторно-курортного господарства.

Таким чином, результати аналізу організації санаторно-курортного

лікування в Одеській області свідчать, що стан санаторно-курортного комплексу регіону не є задовільним та погіршується в динаміці. Зміни щодо його покращення відбуваються досить повільними темпами та супроводжуються подальшим погіршенням якості обслуговування туристів та скороченням потоку відпочивальників, які прибувають в регіон в лікувально-оздоровчих цілях. Основними територіями розвитку санаторно-курортного лікування в Одеській області є Білгород-Дністровський, Ренійський та Ізмаїльський райони, а потенційно можуть стати також Кілійський та Татарбунарський. В інших чотирьох районах (Тарутинському, Саратському, Арцизькому та Болградському) перспективним є розвиток інших напрямів туризму, зокрема культурно-історичного та сільського. Дослідження також показало, що значна частина закладів курортного господарства Одеської області, призначена для надання послуг оздоровлення дітей, переважно у літній період. Цей вид туризму має виразну специфіку та потребує більш детального вивчення.

2.2 Організація оздоровлення дітей в регіоні

Майже третина обсягів санаторно-курортної діяльності Одеської області припадає на дитячі заклади. Оздоровлення дітей належить до важливих державних функцій, коли стосується організації відпочинку та санаторно-курортного лікування дітей пільгових категорій (дітей-інвалідів, сиріт, позбавлених батьківського піклування тощо). Проте, в цілому, в Україні послуги з оздоровлення дітей доступні для широких верств населення і для їх надання створена відповідна матеріально-технічна база, розроблене нормативно-правове забезпечення регулювання діяльності щодо оздоровлення дітей, здійснюється державне регулювання діяльності у цій сфері.

Як показало дослідження наявності та динаміки закладів лікувально-

оздоровчої сфери в Одеській області, у 2017-2019 рр. в регіоні функціонує достатньо розвинена мережа дитячих закладів відпочинку, проте закладів оздоровлення серед них не більше 4% (таблиця 2.2.1). Крім того, щороку кількість дитячих закладів оздоровлення скорочувалася і за 2019 р. становила 14 об'єктів. За період аналізу мережа закладів оздоровлення та відпочинку для дітей збільшилася на 84 заклади, або на 15,11%. При цьому, кількість закладів оздоровлення скоротилася на третину.

Таблиця 2.2.1 – Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Одеській області у 2017-2019 рр. [12, 52-54]

Рік	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення
2017	556	21	11253	5844	105946	16621
2018	638	15	8972	5812	103513	16784
2019	640	14	9567	5388	102164	13602
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне,(±)	2	-1	595	-424	-1349	-3182
відносне, %	0,31	-6,67	6,63	-7,30	-1,30	-18,96
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне,(±)	84	-7	-1686	-456	-3782	-3019
відносне, %	15,11	-33,33	-14,98	-7,80	-3,57	-18,16

Джерело: складено автором за даними [12, 52-54]

Слід зазначити, що тенденція до скорочення мережі закладів оздоровлення та відпочинку для дітей в Одеській області зберігається щонайменше впродовж десяти років (рисунок 2.2.1).

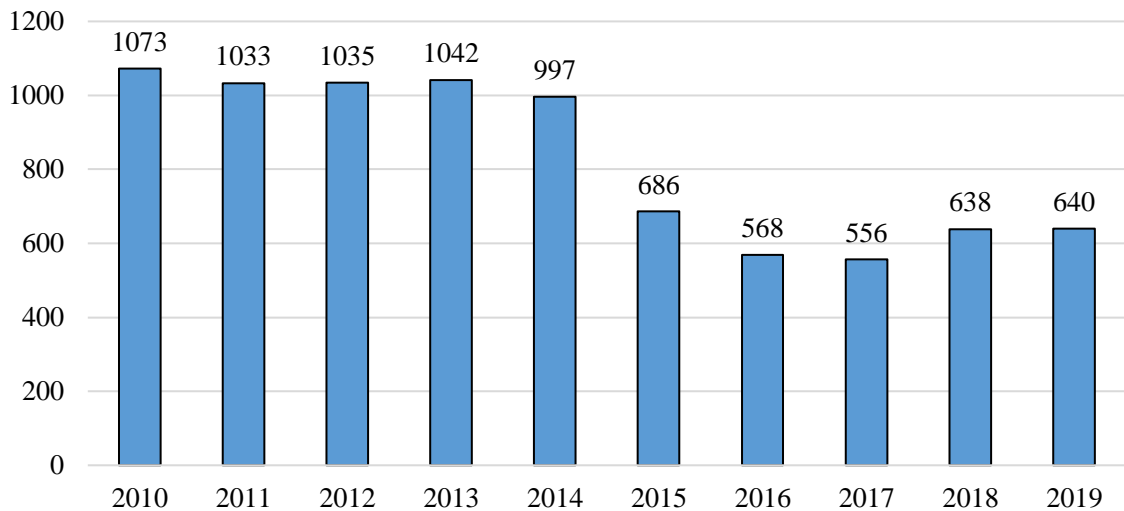

Рис. 2.2.1. Динаміка кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в Одеській області у 2010-2019 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [12, 52-54]

Скорочення мережі закладів оздоровлення для дітей супроводжується зменшенням їх частки у загальній кількості дитячих закладів (рисунок 2.2.2). За десять років кількість діючих в Одеській області дитячих закладів оздоровлення скоротилася з 36 у 2010 р. до 14 – у 2019 р.

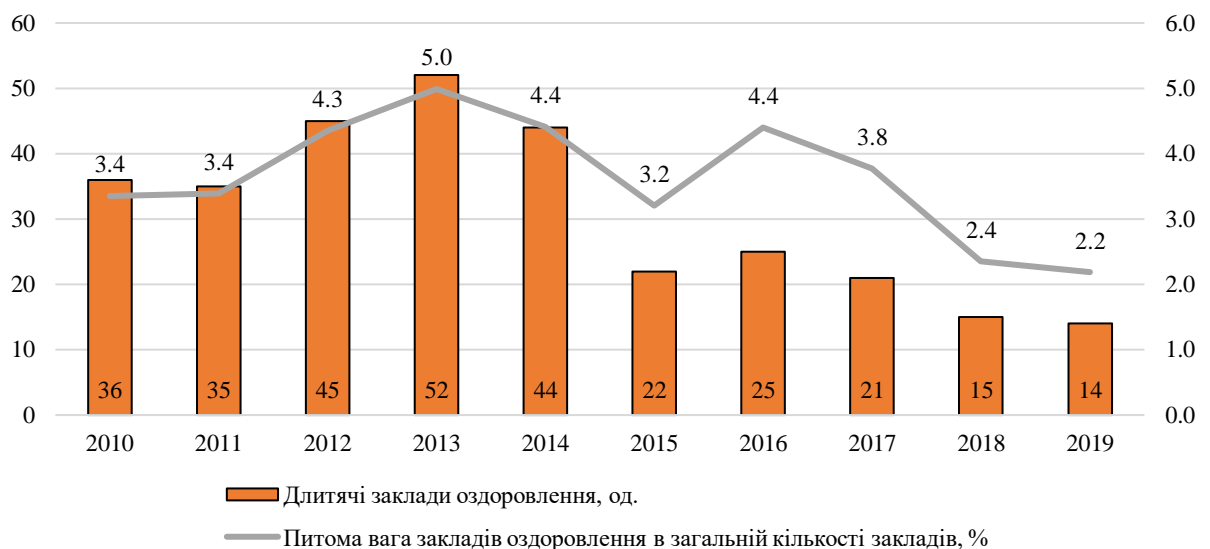

Рис. 2.2.2. Динаміка кількості та питомої ваги дитячих закладів оздоровлення у їх загальній кількості в Одеській області у 2010-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними [12, 52-54]

У зазначеному періоді найбільша кількість закладів оздоровлення для дітей в регіоні діяла в 2013 р., коли їх кількість досягла 52 об'єктів, або 5% від загальної кількості дитячих закладів відпочинку та оздоровлення.

В оздоровчому сезоні 2019 року в Одеській області працювало 640 закладів відпочинку з денним перебуванням дітей, 14 закладів оздоровлення для дітей та 5 дитячих санаторіїв. Слід звернути увагу на те, що на фоні стрімкого скорочення мережі дитячих закладів оздоровлення, їх загальна місткість зменшилася на 7,8%, або 456 місць і в 2019 р. складала 5388 од. Співвідношення темпів скорочення кількості оздоровчих закладів та кількості місць у них дозволяє стверджувати, що припиняють діяльність переважно дрібні оздоровчі установи і лише за останній рік був ліквідований 1 дитячий оздоровчий заклад місткістю 424 місця.

Також звертає на себе увагу зменшення кількості місць у дитячих закладах відпочинку на фоні збільшення їх мережі, що свідчить про скорочення місткості закладів (рис. 2.2.3).

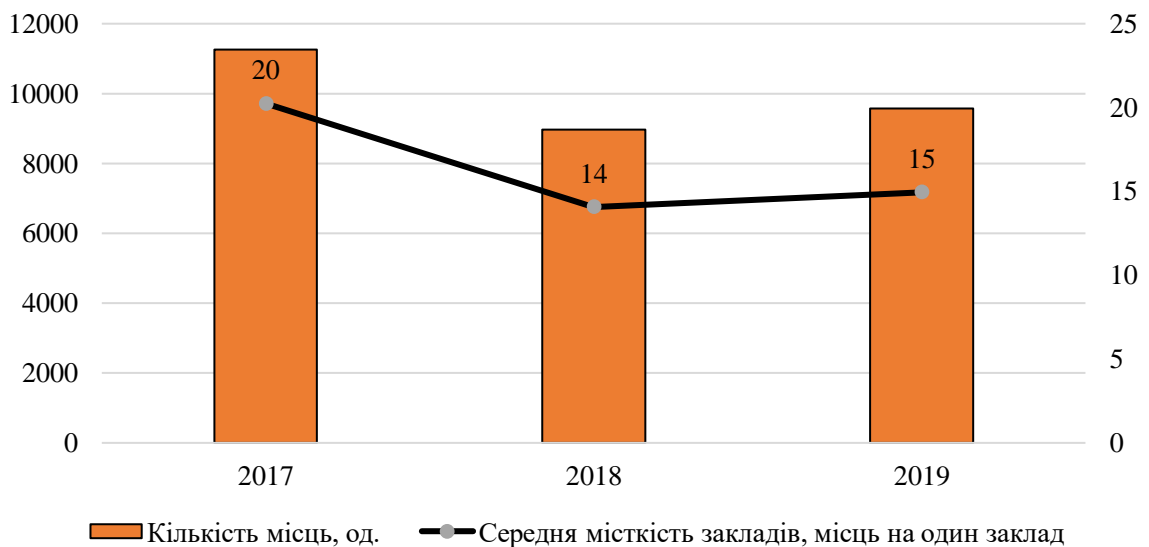

Рис. 2.2.3. Динаміка місткості дитячих закладів відпочинку та оздоровлення в Одеській області у 2017-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними [12, 52-54]

За період аналізу кількість дітей, які перебували у закладах оздоровлення та відпочинку для дітей в Одеській області зменшилася від 105,6 тис. осіб у 2017 р. до 102,2 тис. осіб – у 2019 р., або на 3,57%. Зменшення кількості дітей, які оздоровлювалися в дитячих закладах відпочинку Одеської області, відбувалося на фоні зростання кількості закладів у мережі. Очевидно, причиною таких змін слід вважати високу вартість путівок до дитячих таборів відпочинку, що зрештою негативно позначалося на їх заповнюваності впродовж літнього сезону 2019 р.

За даними таблиці 2.2.1, кількість дітей, які перебували у дитячих закладах оздоровлення, зменшилася на 3019 осіб, або на 18,16%, і влітку 2019 р. становила 13602 особи. Вирішальний вплив, який призвів до значного скорочення кількості оздоровлених у регіоні дітей, спричинило закриття одного із закладів у 2019 р. загальною місткістю 456 місць, який функціонував впродовж усього року.

Серед дитячих літніх закладів оздоровлення та відпочинку, розташованих на території Одеської області, загальнодержавне значення має УДЦ «Молода гвардія».

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку та особливості функціонування дитячих центрів «Артек» та «Молода гвардія» держава викупує 100 % путівок до дитячого центру «Молода гвардія» та 90 % путівок до дитячого центру «Артек» для оздоровлення дітей пільгових категорій [41].

У 2019 р. у Державному бюджеті України за бюджетною програмою КПКВК 2501450 «Оздоровлення і відпочинок дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, в дитячих оздоровчих таборах МДЦ «Артек» і ДЦ «Молода гвардія» Міністерством соціальної політики було передбачено 207 млн грн. З цих коштів на закупівлю 11080 путівок для дітей пільгових категорій до УДЦ «Молода гвардія» передбачено 104,9 млн. грн. [47].

Щороку Міністерством соціальної політики затверджуються плани-графіки розподілу путівок на оздоровлення дітей та тематики змін у

дитячому центрі «Молода гвардія», в яких зазначаються строки проведення змін, їх тривалість, кількість путівок, тематика змін.

Підбір та скерування дітей до зазначеного дитячого центру здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2011 № 227 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для організації оздоровлення і відпочинку дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, в дитячих центрах «Артек» і «Молода гвардія» (зі змінами) та Положення про порядок направлення дітей на оздоровлення та відпочинок до державного підприємства України «Міжнародний дитячий центр «Артек» і державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» за рахунок бюджетних коштів, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 27.06.2018 № 938 .

Відповідно до зазначеного Положення Мінсоцполітики затверджує розподіл путівок до ДП «УДЦ «Молода гвардія» у розрізі адміністративно-територіальних одиниць пропорційно відношенню чисельності дітей віком від 7 до 18 років в області або місті Києві до загальної чисельності таких дітей в Україні за даними органів державної статистики з урахуванням кількості дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, та укладає договори про направлення дітей на оздоровлення та відпочинок зі структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської державних адміністрацій [47].

Відповідно до затвердженого розподілу путівок, Міністерство соціальної політики передає путівки уповноваженим структурним підрозділам в регіонах держави для їх подальшого використання. Структурні підрозділи направляють дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, до ДП «УДЦ «Молода гвардія», дотримуючись передбаченого Положенням про заклад порядку, а також враховуючи, що за рахунок бюджетних коштів дитина має право на забезпечення путівкою до зазначеного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку один раз на рік за

умови, що пільгова путівка не надавалась їй у поточному році за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Поряд з особливим режимом функціонування діяльності ДП «УДЦ «Молода гвардія», щодо всіх решта дитячих закладів відпочинку та оздоровлення в Одеській області застосовується жорстке державне регулювання діяльності. Зокрема, нормативно-правову базу регулювання діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку становлять:

- Закон України від 04.09.2008 № 375 «Про оздоровлення та відпочинок дітей», який визначає основні засади державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, правові, фінансові та організаційні засади утворення і діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, права, обов'язки та відповідальність учасників процесу [46];

- Закон України від 06.06.2017 № 2081 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо організації оздоровлення та відпочинку дітей, збереження мережі дитячих оздоровчих закладів», яким уточняється ряд положень Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», і зокрема, щодо системи органів, що здійснюють державний контроль за діяльністю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку незалежно від підпорядкування, типу та форми власності закладів. Відповідно до положень зазначеного Закону, контроль за діяльністю дитячих закладів оздоровлення в Одеській області здійснює Обласна державна адміністрація, яка забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері оздоровлення та відпочинку дітей на рівні регіону [40].

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку у своїй діяльності керуються Законом № 375 та статутом (положенням), розробленим відповідно до Типового положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку [46].

Згідно з результатами державного аудиту, який відповідно до затверджених планів проводиться органами державного фінансового

контролю, становлено, що в умовах скорочення кількості дитячих оздоровчих закладів в Одеській області їх майно використовується не за призначенням. Трапляються випадки перепрофілювання закладів, що створює передумови для відчуження майнових комплексів дитячих оздоровчих закладів із вилученням земель, на яких вони розташовані. За результатами державної атестації незадовільний стан матеріально-технічної бази дитячих оздоровчих закладів призводить до того, що більшість із них не відповідають сучасним вимогам і не можуть надавати дітям якісні оздоровчі послуги.

В цілому, нормативно-правова база щодо оздоровлення та відпочинку дітей в основному сформована, останнім часом набуває змін та удосконалюється, однак містить окремі прогалини. Зокрема, окремі нормативно-правові акти щодо функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку застарілі, потребують перегляду та затвердження в установленому чинним законодавством порядку.

Вдосконалення нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в Одеській області має сприяти покращенню механізму управління в галузі дитячого оздоровчого туризму.

Поряд з нормативно-правовим забезпеченням, якість послуг та ефективність функціонування системи оздоровлення та відпочинку дітей в Одеській області значною мірою залежить від належної організації та своєчасного здійснення заходів державного контролю за дотриманням санітарних норм.

В ході моніторингу готовності оздоровчих закладів до роботи, який щороку проводиться Головним управлінням Держпродспоживслужби в Одеській області до початку літнього сезону, були проведені перевірки виконання планових завдань по покращенню санітарно-технічного стану закладів. За результатами перевірки були встановлені порушення вимог санітарного законодавства у шістьох закладах. До початку оздоровчого

сезону всі заклади завершили підготовку в повному обсязі та були відкриті для роботи [17].

З метою недопущення епідускладнень в закладах оздоровлення та відпочинку для дітей Головним управлінням також систематично проводяться комісійні перевірки в ході кожного оздоровчого сезону, що забезпечує систематичний контроль стану дотримання вимог санітарного законодавства, а також зобов'язати керівників закладів забезпечувати постійний контроль за умовами оздоровлення та підвищувати гігієнічну грамотність персоналу [16].

Проведення організаційних і профілактичних заходів має на меті попередження спалахів гострих кишкових інфекцій в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на території області.

Аналіз динаміки мережі закладів оздоровлення та відпочинку для дітей, діючих на території Одеської області, а також їх місткості та кількості оздоровлених дітей, свідчить, що загальна ситуація з дитячими закладами оздоровлення та відпочинку як з точки зору попиту, так і з точки зору пропозиції, невтішна. За період аналізу кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку Одеської області, а також їх місткість зменшилася. Цим зумовлено зменшення кількості оздоровлених в області дітей. Ситуація, яка склалася в сфері оздоровлення дітей у закладах Одеської області, вимагає заходів, які б, з одного боку, сприяли покращенню інфраструктури та якості послуг, що надаються дитячими санаторіями, закладами оздоровлення тощо, посиленню контролю за їх діяльністю з боку регіональної влади, а, з іншого, сприяла збільшенню кількості дітей та доступності підприємств розміщування широкому колу бажаючих.

2.3 Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області

Дослідження тенденцій розвитку лікувально-оздоровчого туризму в

Одеській області сприяло виявленню певних особливостей функціонування галузі за напрямом надання лікувально-оздоровчих та санаторно-курортних послуг, в тому числі з оздоровлення дітей.

В ході проведеного аналізу було встановлено, що туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Одеської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього лікувально-оздоровчого туризму. Зокрема, цьому сприяють особливості географічного розміщення, сприятливий клімат, найбільший морський порт України, курортно-рекреаційний комплекс, транспортна, фінансова та соціально-культурна інфраструктура регіону. Водночас подальший розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області гальмується через низку причин.

Так, оцінка соціально-економічних показників розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області виявила навпаки поступове скорочення закладів, їх місткості, обсягів обслуговування споживачів. Такі дані, свідчать про необхідність реновації санаторно-курортної сфери, що не відповідає потребам сучасності. Оздоровлення та лікування завжди були особливістю вітчизняної курортної діяльності, тому збереження і розвиток лікувальної бази на курортах Одеської області є одним із пріоритетних напрямків туризму в регіоні.

Крім того, за результатами проведеного дослідження рівень розвитку інфраструктури в Одеському регіоні низький, що говорить про те, що ресурси регіону недовикористані в повній мірі. Проблема низького розвитку інфраструктури в Одеському регіоні є комплексною та неоднозначною.

Високий рівень рекреаційного потенціалу Одеської області може бути пов'язаним з тим, що приріст туристів в останні роки збільшився в через анексію Криму. Крім того, Одеський регіон має значний потенціал для відпочинку влітку, курортний потенціал (берегова зона Чорного моря), оздоровчий потенціал, природно-заповідний комплекс. Значний наплив туристів припадає на літній сезон. Разом з тим туристична галузь в Одеській області залишається нерозвиненою. Істотно впливає на це недостатня

кількість готелів в доступному ціновому сегменті, що орієнтовані на масовий туризм. Головним моментом, що гальмує розвиток туризму в області, є відсутність доріг і транспортної мережі, і це особливо відчувається в Татарбунарському районі, де розташовані курорти Лебедівка, Катранка, Приморське, Расейка, в Тарутинському районі (Центр зеленого туризму «Фрумушика-Нова», Кілійський район, де автомобільне транспортне сполучення в занедбаному стані. А також низька якість послуг та конкурентоспроможності туристичних продуктів та занедбаність історичних та культурних об'єктів. Нажаль, можливості залучення нових потоків туристів обмежені недостатнім рівнем розвитку туристичної інфраструктури. Вигідне транспортно-географічне розташування, Одеського регіону формує високий природно-ресурсний потенціал регіону.

Таким чином, до найбільш вагомих проблем, що обмежують розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області, слід, на нашу думку, віднести:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму;
- недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- недостатню кількість закладів лікувально-оздоровчого профілю, які відповідають міжнародним стандартам та сертифікаційним вимогам;
- невідповідність туристичної інфраструктури регіону потребам та запитам споживачів туристичного продукту;
- недостатній рівень розвитку інформаційної інфраструктури;
- відсутність комплексного підходу до управління розвитком курортних територій області;
- підпорядкованість спеціалізованих закладів курортного господарства, що надають оздоровчі послуги, різним міністерствам, відомствам, підприємствам;
- недостатня методична, організаційна, інформаційна та матеріальна підтримка суб'єктів підприємництва лікувально-оздоровчого туризму в

регіоні з боку держави;

- низька соціальна та економічна ефективність використання рекреаційних ресурсів та необхідність їх збереження;

- практична відсутність інвестицій;

- неефективний маркетинг;

- низький рівень менеджменту.

Враховуючи наявний потенціал та можливості для лікувально-оздоровчого туризму в регіоні, стратегічним напрямком розвитку туристичної галузі Одеської області видається розробка та реалізація комплексної галузевої програми, спрямованої на перетворення туристичної індустрії, і зокрема, лікувально-оздоровчих туризму в регіоні на конкурентоспроможну, високорентабельну, інтегровану у національний та світовий ринок галузь, що зможе стати вагомим чинником прискорення соціально-економічного розвитку області, підвищення якості життя населення, гармонійного розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Концепція ефективного функціонування санаторно-курортного комплексу Одеської області має базуватися на домінантах сталого розвитку: гармонізація системи нормативно-правового забезпечення; модернізація інструментів управління, формування системи механізмів комплексного розвитку оздоровчих територій; модифікація ринку санаторно-курортних і оздоровчих послуг, максимальне задоволення потреб населення регіону; вдосконалення системи менеджменту, впровадження ефективних економічних, управлінських і маркетингових практик; розвиток кадрового менеджменту, професійна підготовка і постійне підвищення кваліфікації персоналу.

Досягнення зазначеної стратегічної мети на основі зазначеної концепції можливе шляхом вирішення низки стратегічних завдань (рис. 2.3.1).

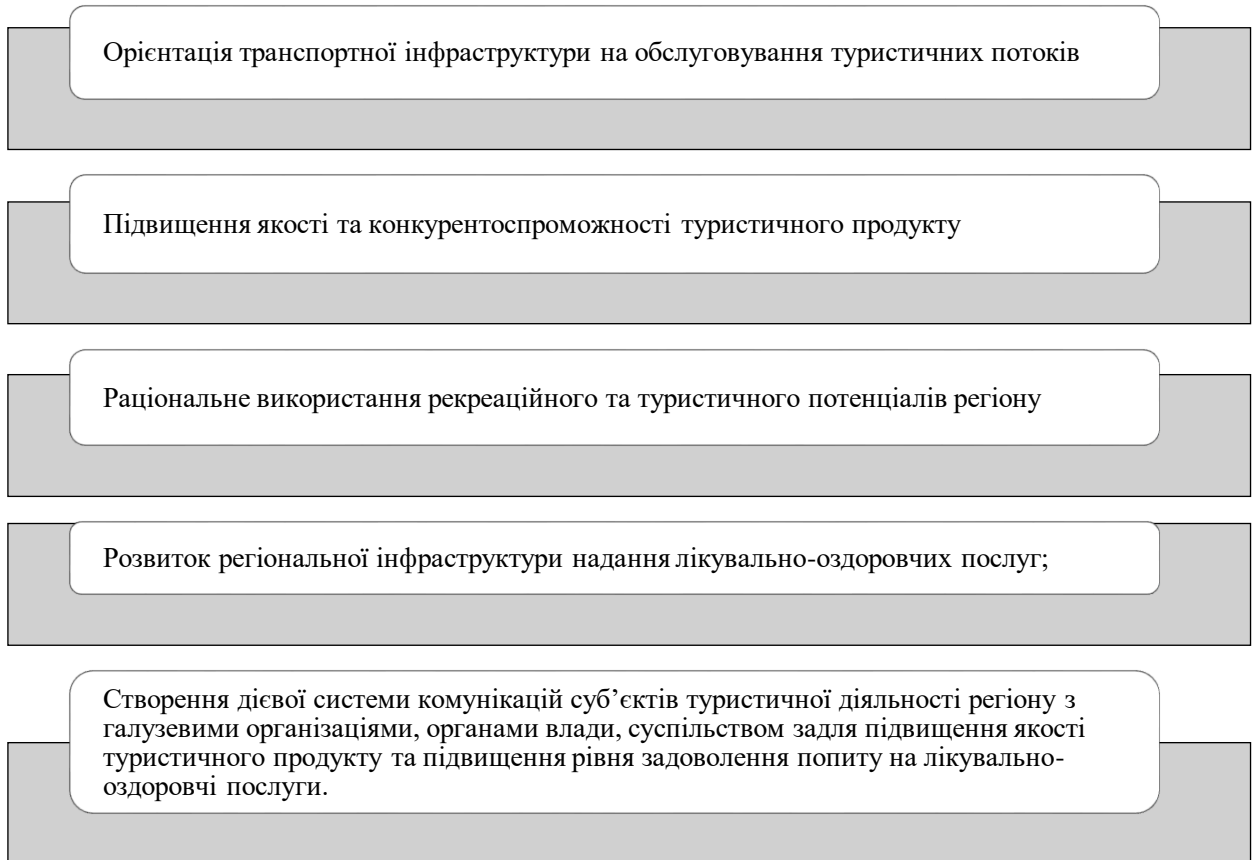

Рис. 2.3.1. Стратегічні завдання щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області

Джерело: складено автором

Відповідно до окреслених завдань, розглянемо окремі напрями їх вирішення.

Як показали дослідження наявної в регіоні матеріальної бази лікувально-оздоровчого туризму, не сприяє притоку туристів для оздоровлення та лікування значний обсяг застарілих, зношених та неприбуткових спеціальних засобів розміщення. У Європі досить поширена реконструкція подібних об'єктів. Це може бути рішенням для підвищення кількості якісного номерного фонду курортного господарства, оскільки дана практика вимагає менших капіталовкладень, і життєвий цикл будівництва проекту скорочується [34].

Таким чином, результати аналізу свідчать, що найбільша частка в структурі засобів розміщення та їх місткості належить базам відпочинку, адже для функціонування подібних закладів не потрібно мати власну лікувальну базу, а також особливі природні ресурси. Разом із тим для санаторіїв і

пансіонатів із лікуванням обов'язковою умовою є наявність ресурсної бази, здатної в сукупності з апаратним і медикаментозним видами лікування здійснювати повний комплекс процедур. Хоча, в останні роки вимоги до якості лікувально-оздоровчих послуг санаторіїв та пансіонатів суттєво зросли і переважна більшість закладів санаторно-оздоровчого та лікувально-курортного спрямування наразі не готові до їх запровадження.

Так, при більш детальному вивченні причин погіршення стану матеріально-технічної бази лікувально-оздоровчої сфери Одеської області слід відзначити, що виявлена тенденція значною мірою зумовлена тим, що більшість санаторно-курортних комплексів Одеських курортів були засновані у першій половині ХХ ст. і ресурс їх експлуатації вичерпано. Багато закладів припинили свою роботу (наприклад, санаторії Магнолія, Україна, Росія тощо), проте чимало залишається таких, що функціонують і на теперішній час. Їх натурні обстеження (санаторії ім. Горького, ім. Пірогова, Лермонтовський тощо) свідчать про збереження потужної лікувальної бази, а також збільшення загальної місткості та підвищення рівня комфорту житлового фонду, що досягнуто за рахунок добудови корпусів сезонного та цілорічного функціонування та переобладнання колишніх палат у номери категорій економ, стандарт, полу люкс та в деяких випадках люкс. Крім того, у зазначених закладах організовано на високому якісному рівні обслуговування конференц-сервісу, тобто облаштування конференц-залів різної місткості та банкетних залів, що є суттєвою перевагою санаторіїв, особливо у низький сезон. Комплекс послуг, що надаються у цих закладах не обмежується лише стандартним їх переліком, а включає також такі сучасні види послуг з профілактики та оздоровлення як спа-догляд, косметологія та велнес. Також на території цих лікувально-оздоровчих закладах проводяться дозвіллієві заходи [38].

Наведені приклади доводять, що власники закладів лікувально-оздоровчої сфери в Одеській області мають розуміння про сучасний санаторій, який все більше прагне до підвищення рівня комфорту. А відтак, задля забезпечення подальшого функціонування санаторіїв та збереження їх

лікувальної бази необхідно приділяти особливу увагу питанням переходу до нової моделі діяльності. Прикладом такої траєкторії розвитку є санаторій ім. Горького, який був заснований у 1924 р. та спеціалізується на захворюваннях органів кровообігу, органів травлення, органів дихання тощо. На теперішній час санаторій надає туристам розміщення у номерах від категорії економ до напівлюкс, на території добудовані літні житлові блоки, функціонують конференц-зали місткістю 40 та 190 чоловік, а також банкетний зал на 400 чоловік. Територія санаторію вдало використовується для проведення загальноміських фестивалів [57].

Дослідження ринку послуг лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області дозволяє розподілити суб'єктів і, відповідно, заклади лікувально-оздоровчої сфери, які діють в регіоні, на дві групи:

1): курортні готелі, що надають послуги проживання та харчування і можливість лікування у загальнокурортних центрах (готелі Лермонтовський, Біла Акація тощо);

2) готелі із власним курортно-лікувальним центром, що надають повний комплекс послуг: проживання, харчування, діагностика, лікування та ін. (готель Гранд-Марин, готельний комплекс Едем та інші).

Готелі із власним курортно-лікувальним центром – це новий тип санаторно-курортних закладів в Україні, що з'явився на вимогу сучасності та відповідає світовим стандартам до засобів тимчасового розміщення з можливістю лікування та оздоровлення. Лікувальним закладом такого типу в Одеській області є готель Гранд Марін, який має у розпорядженні багатопрофільний медичний центр поблизу курорту Чорноморка із власними мінеральними джерелами. Центр відновної та естетичної медицини при готелі проводить комплексне лікування серцево-судинних захворювань, захворювань дихальних шляхів, шлунково-кишкового тракту, післяопераційну реабілітацію тощо. Особлива увага у закладі приділена інфраструктурі. До складу готелю входять житловий та лікувальний корпуси, ресторан з дієтхарчуванням, конференц-зал, зимовий сад. Корпуси пов'язані між собою закритими

коридорами і переходами. Готель надає послуги розміщення у номерах стандарт, напівлюкс та люкс [62].

Таким чином. поновлення матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів та інфраструктури загального користування сприятиме посиленню позицій регіону не лише на національному, а й на міжнародному ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Санаторно-курортна сфера в Одеській області, які в інших регіонах України, майже не отримує державних дотацій. Криза санаторно-курортного комплексу, значною мірою спричинена відсутністю коштів на утримання здравниць у відомств, на балансах яких вони закріплені. Відсутність бюджетного фінансування та скорочення низки державних програм (санаторно-курортне лікування хворих туберкульозом, травматичних хвороб спинного мозку, післяінфарктних хворих, тощо) посилює дефіцит фінансування в галузі. З огляду на це, актуальним є залучення потенційних інвесторів у будівництво санаторно-оздоровчих закладів за міжнародними стандартами та формування якісно нового санаторно-курортного продукту. Це дозволить досягти високоефективного освоєння рекреаційного потенціалу агломерації.

Дослідники наголошують, що стратегії розвитку курортів державного та місцевого значення мають врахувати запровадження ефективної системи фінансування санаторно-курортної галузі і створення системи заохочення інвестицій у модернізацію та будівництво закладів санаторно-курортної галузі, створення доступного за ціною оздоровчого продукту, дотримання державних стандартних методик у галузі лікування та медичної реабілітації на курортах, координацію діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів незалежно від форми власності та підпорядкування [6].

В контексті вирішення проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області, заслуговує на увагу досвід розвинутих країн, де санаторно-курортне господарство належить до привабливих сфер вкладення капіталу. Україна знаходиться поблизу Чехії, Угорщини й Румунії, що лідирують за рівнем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Європі. Таких

результатів вони досягли завдяки наявності потужної бази курортно-рекреаційних ресурсів, високій якості обслуговування, давнім традиціям організації в'їзного лікувально-оздоровчого туризму, ціновій політиці в сфері лікувально-оздоровчих послуг. Головні з цих складових успіху в Одеській області належить підлягають ретельному моніторингу та коригуванню.

Дається взнаки низький рівень маркетингу та управління діяльністю закладів лікувально-оздоровчої сфери, особливо тих, які перебувають у відомчому підпорядкуванні. Як результат, завантаженість матеріальної бази закладів лікувального та оздоровчого профілю, залишається низькою та не сприяє її ефективному використанню. На теперішній час спеціалізовані санаторії, в основному, працюють у високий сезон, при цьому значна кількість здравниць згорнули лікувальні бази і перейшли в розряд установ відпочинку з низьким рівнем сервісного обслуговування [1].

Однією з проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області є недосконале правове регулювання. Санаторно-курортна діяльність регулюється Законом України «Про курорти», чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує її функціонування, економне і раціональне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларує доступність санаторно-курортного лікування для громадян всіх вікових груп, першочергово, для інвалідів, ветеранів війни і праці, учасників бойових дій, громадян, постраждалих в результаті аварії на Чорнобильській АЕС, хворих на туберкульоз, дітей та жінок репродуктивного віку [45]. Проте недосконалість системи законодавчого регулювання є істотною перешкодою цілорічної роботи санаторно-курортного комплексу: в бюджетах всіх рівнів не тільки не передбачаються дотації в оздоровчу систему, але і при виплаті податків вона прирівнюється до промислових підприємств. Такі умови призводять до здорожчання санаторно-курортних послуг, знижують можливості завантаження оздоровчих установ, і, отже, обумовлюють низку соціально-економічних втрат [4].

Розвиток санаторно-курортного комплексу Одеської області нерозривно

пов'язаний з покращенням інфраструктури територій курортів та лікувально-оздоровчих місцевостей, що потребує розв'язання комплексних територіальних проблем і завдань. Не менш важливим напрямом розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області є створення нових туристичних продуктів, і зокрема, відкриття нових туристичних маршрутів.

Так з метою урізноманітнення туристичних програм, пропонованих суб'єктами туристичної діяльності в Одеській області, доцільно запровадити новий туристичний маршрут «Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини» сполученням м. Одеса – с. Вилкове Одеської області, що пролягає мальовничими місцями та відкриває відпочивальникам унікальні лимани, розташовані в селищах Курісове, Шабо, Фрумушика-Нова тощо. Загальні параметри маршруту наведені у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1 – Параметри маршруту «Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини»

Пункти	Відстань, км	Спосіб додання (вид транспорту, його клас)	Час перебування в дорозі
м. Одеса-Куяльницькі лимани	20,1	мікроавтобус мерседес-бенц	40 хв
Куяльницькі лимани-Тилігульський лиман	78,7	мікроавтобус мерседес-бенц	1 год 51 хв
Тилігульський лиман – с. Курісове	71,6	мікроавтобус мерседес-бенц	1 год 22 хв
с. Курісове – с. Шабо	138	мікроавтобус мерседес-бенц	2 год 16 хв
с. Шабо – с. Фрумушика-нова	113	мікроавтобус мерседес-бенц	2 год 11 хв
с. Фрумушика-Нова - Тузловські лимани	135 км	мікроавтобус мерседес-бенц	2 год 14 хв
Тузловські лимани – с. Вилкове	105	мікроавтобус мерседес-бенц	2 год 1 хв

Джерело: складено автором

Опис туру деталізовано в таблиці 2.3.2. Як видно, запропонований маршрут є груповим та розрахований на два дні.

Таблиця 2.3.2 – Опис туру «Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини»

Характеристики	Зміст
Назва туру	«Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини»
Маршрут	м. Одеса – Куяльницькі лимани – с. Українка – с. Курісове – с. Шабо – с. Фрумушика-нова – с. Тузлів – с. Вилкове
Обґрунтування назви туру	Історичний регіон на південному заході України, що розкинувся між річками Прут, Дністер і гирлом Дунаю та Чорним морем. Це сонячний степовий край з родючими ґрунтами та чистими озерами. Тут можна побачити чимало виноградників, рисові поля та багато рідкісних видів птахів. А лиманські краєвиди, села на воді та садиби захоплюють все більше туристів кожного року.
Вид туру	Автобусний тур
Сезон	Літо
Цільова аудиторія	Для різних вікових та соціальних груп споживачів, 10 осіб
Тривалість	2 дні
Форма організації	Груповий
Загальна протяжність маршруту	620 км
Приблизна вартість туру загалом на 1 особу	1170 грн
Послуги, включені до вартості туру	Проживання в готелі «Затишок» с. Шабо (1 доба – 250 грн), одноразове харчування (1 сніданок – 70 грн), транспортне обслуговування на маршруті (автобусне перевезення – 650 грн), страховка медична та транспортна (90 грн), супровід гіда, обслуговування гідом відповідно до програми туру (110 грн)
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	Два обіди та дві вечері (устрична ферма, кафе «Надія», кафе готелю «Уют», приблизна вартість 500 грн), квиток до музею – 50 грн, особисті витрати

Джерело: розроблено автором

Загальна довжина маршруту становить понад 600 км (рис. 2.3.2), саме тому з метою відвідування туристами всіх запланованих туристичних об'єктів найбільш зручним способом долання відстані є автобус, а для малих туристичних груп – мікроавтобус.

Вартість туру визначена в розмірі 1170 грн. на 1 особу та включає проживання в готелі, одноразове харчування, транспортне обслуговування на маршруті, медичне страхування та страхування на транспорті, супровід гіда та його супровід відповідно до розробленої програми туру (її наведено в додатку Б).

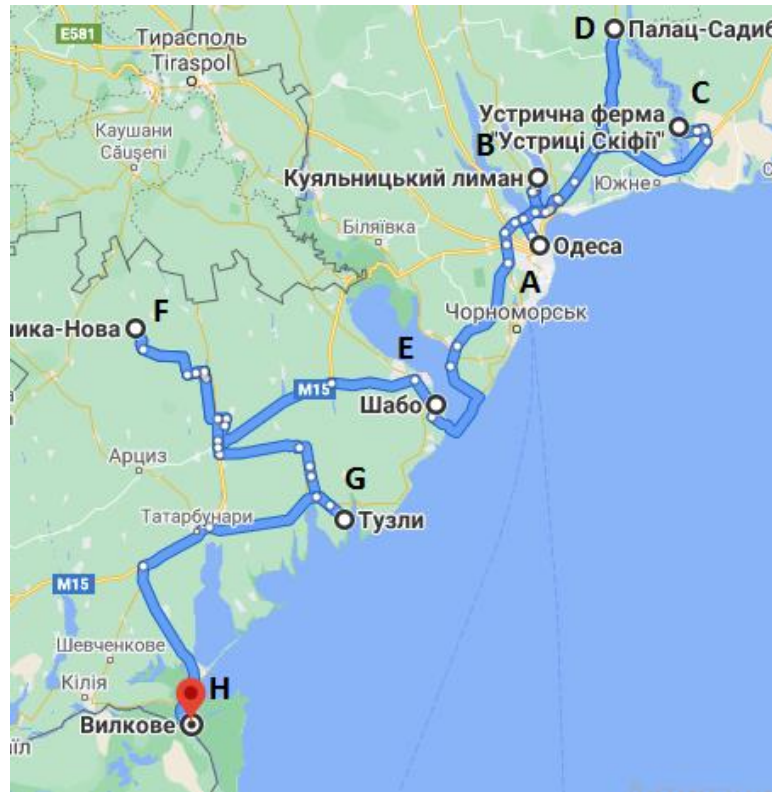

Рис. 2.3.2. Карта маршруту туру «Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини»

Джерело: [55]

До вартості маршруту не включено два обіди та дві вечері, передбачені програмою туру, але не обов'язкові для відвідування туристом, а також вартість квитка до музею та особисті витрати.

Узагальнюючи, висловлюємо переконання про те, що запропонований маршрут є змістовним, має привабливу вартість та сприятиме розвитку туризму в Одеській області.

Таким чином, розв'язання проблем та вирішення завдань стратегічного розвитку санаторно-курортного комплексу Одеської області дозволить реалізувати заходи щодо поліпшення якості послуг оздоровлення та рекреації, задоволення попиту населення на оздоровчі послуги за умови збереження і раціонального використання природних лікувальних ресурсів. Управління розвитком агломерацій повинно бути спрямоване на досягнення стратегічних цілей та задач, адаптацію економіки регіону до змін, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі, забезпечення реалізації пріоритетних проектів розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами дослідження тенденцій розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області зроблено наступні узагальнення та висновки.

Одеська область знаходиться серед регіонів-лідерів України за рекреаційним потенціалом. Особливості її території (приморське розташування, потужний рекреаційний потенціал, широкий «вихід» до моря, позиціонування на європейських і світових водних шляхах) створюють вагомі переваги для розвитку туризму в регіоні.

Поєднання наявних чинників створює умови, надзвичайно сприятливі для організації та розвитку в Одеській області лікувально-оздоровчого туризму. Саме тому, ділова активність у туристичній галузі Одеської області зростає, що позначається як на кількості суб'єктів туристичної діяльності в галузі, так і на кількості обслугованих туристичних потоків. Крім того, огляд основних підходів та досвіду організації туристичної діяльності в Одеській області свідчить про значну увагу органів місцевого самоврядування до проблем розвитку туризму в регіоні, а також намагання регіональної влади розвивати туристичний потенціал та залучати туристів у регіон з метою збільшення внеску туристичної індустрії к розвиток економіки Одеської області. Водночас, темпи розвитку туризму в регіоні є недостатніми, зокрема, через стан інфраструктури, недостатній рівень сервісу та інших чинників, що негативно позначаються на конкурентоспроможності послуг туристичної галузі. Туристи звертають увагу на значний розбіг між привабливістю природно-рекреаційних ресурсів та забезпеченістю об'єктами туристичної інфраструктури в Одеському регіоні.

Дослідження ключових напрямів та вітчизняної моделі організації туристичної діяльності в Україні, і зокрема, в Одеській області, доводить, що попри наявні проблеми й перешкоди розвитку туристичної індустрії в регіоні, загалом ситуація в галузі поступово змінюється на краще. Разом з

тим, нинішній і майбутній розвиток туризму потребує активнішої підтримки з боку урядів у плані інформації та просування туризму, а також забезпечення інфраструктури; необхідно освоювати нові ринки, робити кроки щодо забезпечення співпраці в усіх сферах – державних і приватних – в інтересах максимального заохочення сектора туризму.

Дослідження стану санаторно-курортної галузі підтверджує, що вона прямо впливає на розвиток туристичної діяльності України. На сучасному етапі, на жаль, її охопили негативні тенденції, які насамперед спричинені відсутністю ефективної комплексної системи управління туристичною галуззю України та загальним зниженням платоспроможного попиту на національний туристичний продукт. За таких умов стратегічною метою політики у галузі туризму та санаторно-курортного комплексу є впровадження ефективних методів управління галуззю, які будуть спрямовані на підвищення якості всіх видів туристичних послуг та їх конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на світовому туристичних ринках.

Аналіз організації санаторно-курортного лікування в Одеській області свідчать, що стан санаторно-курортного комплексу регіону на рівні, далекому від світових стандартів. У цілому, туристичні ресурси Одеського регіону використовуються недостатньо ефективно. Потік туристів, доходи й зайнятість у туристичній індустрії не відповідають потенціалу, що пояснюється відсутністю системної організованої роботи з формування конкурентоспроможної туристичної індустрії й туристичного кластеру в Одесі.

Динаміка мережі закладів оздоровлення та відпочинку для дітей, діючих на території Одеської області, а також їх місткості та кількості оздоровлених дітей, свідчить, що загальна ситуація з дитячими закладами оздоровлення та відпочинку як з точки зору попиту, так і з точки зору пропозиції, невтішна. За період аналізу кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку Одеської області, а також їх місткість

зменшилася. Цим зумовлено зменшення кількості оздоровлених в області дітей.

Результати аналізу організації санаторно-курортного лікування та оздоровлення дітей в Одеській області дозволяє стверджувати, що ключовим питанням органів державного управління та місцевого самоврядування варто має стати збільшення об'єктів і їх потужностей, налагодження конкурентоспроможного ринку рекреаційних послуг шляхом модернізації існуючої матеріально-технічної бази, підвищення якості життя населення регіону, що забезпечить зростання їхньої купівельної спроможності. Також необхідно покращувати рівень сервісу, розширювати мережу курортної анімації, удосконалювати і більш публічно використовувати рекламу, підвищувати рівень культури обслуговування.

Таким чином, можна зазначити, що розвиток туристичної галузі, зокрема лікувально-оздоровчого туризму, є запорукою сталого розвитку Одеської області. Стратегія розвитку курортів в Одеській області має бути спрямована на запровадження ефективної системи фінансування санаторно-курортної галузі й створення системи заохочення інвестицій у модернізацію та будівництво закладів санаторно-курортної галузі, створення доступного за ціною оздоровчого продукту, дотримання державних стандартних методик у галузі лікування та медичної реабілітації на курортах, координацію діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів незалежно від форми власності та підпорядкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Билим О. С. Розширення послуг лікувально-оздоровчого туризму в Україні / О. С. Билим, К. О. Дернова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2017. – № 4. – С. 62–71.
2. Ведмідь Н. І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління: монографія. Київ, 2013. – 536 с.
3. Вітер О.М. Розвиток туристичного та готельного бізнесу в умовах глобалізації / О.М. Вітер, О.В. Килин, Н.М. Стручок // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2020. – № 49. – С. 16–21.
4. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні / С. С. Галасюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 197–202.
5. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні / С. С. Галасюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 197–202.
6. Герасименко В.Г. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В.Г. Герасименко, О.Л.Михайлюк . — К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. — 332 с.
7. Головне управління статистики в Одеській області : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2021).
8. Горун В.В. Інтегральна оцінка природно-ресурсного потенціалу ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області // Екологія міст і рекреаційних зон. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня–1 червня 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 68-71.
9. Грабар М.В. Застосування технологій Big Data у розвитку ринку туризму Одеської області / М.В. Грабар // Причорноморські економічні студії. – 2020. – № 50 (2). – С. 70-75.

10. Гуменюк В.В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери: монографія / В.В. Гуменюк. — Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. — 372 с.
11. Державна служба статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2021).
12. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку (2000—2019) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/dzov/dzov_u.htm (дата звернення: 11.03.2021)
13. Дубінський С. В. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні / С. В. Дубінський, В. М. Орлова // Академічний огляд. – 2017. – № 2 (47). – С. 12–20.
14. Дубінський С. В. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні / С. В. Дубінський, В. М. Орлова // Академічний огляд. – 2017. – № 2 (47). – С. 12–20.
15. Інформаційний перелік санаторно-курортних закладів у розрізі регіонів, місцезрештування та профілів санаторно-курортного лікування, за якими надаються санаторно-курортні послуги потерпілим (особам з інвалідністю) внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/962596> (дата звернення: 21.03.2021)
16. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження// ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. - Київ, 2017. - 108 с.
17. Карий, О.І. Санаторно-курортні і оздоровчі заклади в Україні: видова характеристика, регіональна специфіка та динаміка розвитку / О.І.

Карий, Л.І. Гальків, Л.В. Галаз // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14), Ч. 1. – С. 172—178.

18. Карпенко Н.М. Регіональні аспекти розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах модернізації економіки / Н.М. Карпенко, Ю.В. Карпенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2017. – №2. – С. 172-179.

19. Килин О.В. Місце державного регулювання у розвитку туристичної галузі України / О.В. Килин, О.М. Вітер // Збалансоване природокористування. – 2020. – №1. – С. 34-42.

20. Ковешніков В. С. Інноваційні види туризму / В. С. Ковешніков, О. С. Ліфіренко, Н. М. Стукальська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 38-44.

21. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. / Є. В. Козловський. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.

22. Колесніченко В. С. Управління регіональним розвитком туризму в сучасних умовах / В.С. Колесніченко, В.Ф. Семенов // Регіональна економіка та управління. – 2017. – №2. – С. 67-72.

23. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 231-р. від 23.04.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2021)

24. Корж Н. В. Управління туристичними дестинаціями : підручник / Н. В. Корж, Д. І. Басюк. – Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. – 322 с.

25. Кравець О. М. Курортологія : підручник / О. М. Кравець, А. А. Рябєв ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 167 с.

26. Кравцова А.В. Модель державно-приватного партнерства в сфері українського туризму / А.В. Кравцова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 1

(72). – С. 70–76.

27. Крупіца, І. В. Передумови та перспективи розвитку фестивального туризму в Одеській області / І.В. Крупіца, О.М. Жигаило, О.К. Баирачна, М.Є. Бірюкова // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 133–141.

28. Ліфіренко О.С. Оздоровчий туризм / О.С. Ліфіренко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України», 24 вересня 2015 р. – К.: НУХТ, 2015 р. – С. 121-123.

29. Лозова О.А. Сучасний стан та тенденції розвитку санаторно-курортної галузі України / О.А. Лозова, Д.Ю. Мамотенко // Зб. наук. праць Уманського національного університету садівництва. – 2017. – Вип. 91, ч. 2. – С. 143–151.

30. Молодецький А. Е. Лікувально-оздоровчий туризм в українських Карпатах і Причорномор'ї: сучасний стан і тенденції / А. Е. Молодецький, В. А. Остра // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. – 2020. – Т. 25, Вип. 1(36). – С. 126-140.

31. Мороз С.Р. Сучасні тенденції розвитку санаторно-курортного господарства у туристичному комплексі України / С.Р. Мороз, Ю.Б. Феленчак // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2019. – Том 30 (69). №4. – С. 99-104.

32. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навчальний посібник / О. Г. Топчієв та ін.. – О.: Астропринт, 2012. – 336 с.

33. Папп В.В. Механізми державного регулювання туристичної сфери в Україні [Електронний ресурс] / В.В. Папп, О.В. Вашурін, В.В. Остап // Науковий вісник мукачівського державного університету. – Режим доступу: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2709/1/n21-226-236.pdf> (дата звернення: 15.04.2021)

34. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні

аспекти глобального явища / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 126. – Ч. 1. – С. 12–23.

35. Парфіненко А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи) / А. Ю. Парфіненко, І. І. Волкова, В. І. Щербина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2018. – № 7. – С. 130–135.

36. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство : підруч. / А. Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров, О. О. Любіцева. - 2-ге вид., перероб. і доповн. – Київ: Знання, 2015. - 551 с.

37. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних : Постанова Кабінету Міністрів України № 1391 від 15 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-97-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2021).

38. Полетаєва Л.М. Рекреаційна ємність приморських районів Одеської області / Л.М. Полетаєва, Т.А. Сафранов // Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків / колектив авторів; Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020. – С. 114-115.

39. Положення про порядок направлення дітей на оздоровлення та відпочинок до державного підприємства України «Міжнародний дитячий центр «Артек» і державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» за рахунок бюджетних коштів : Наказ Мінсоцполітики від 27.06.2018 № 938, зареєстрований у Мін'юсті 19.07.2018 за № 841/32293

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо організації оздоровлення та відпочинку дітей, збереження мережі дитячих оздоровчих закладів : Закон України від 06.06.2017 № 2081

41. Про державну підтримку та особливості функціонування дитячих центрів «Артек» та «Молода гвардія» : Закон України

42. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF> (дата звернення: 11.04.2021).

43. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 28.10.2002 р. № 385. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02> (дата звернення: 11.04.2021).

44. Про затвердження переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України № 827 від 12 грудня 1994 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2021).

45. Про курорти: Закон України від 05.10.2010 р. № 026-III в редакції від 04.11.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 11.04.2021).

46. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України № 375 від 04.09.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/0375-12> (дата звернення: 11.04.2021).

47. Про підсумки оздоровлення та відпочинку дітей в Одеській області у 2017 році // Головне управління Держпродспоживслужби в Одеській області. - <https://odesa.consumer.gov.ua/uk/45-pro-pidsumky-ozdorovlennia-ta-vidpochynku-ditei-v-odeskii-oblasti-u-2017-rotsi> (дата звернення: 21.03.2021)

48. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження від 16. 03. 2017 р. № 168-р. [Електронний

ресурс] – Режим доступу: [https:// zakon.rada.gov.ua / laws / show / 168-2017-%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80). (дата звернення: 11.04.2021)

49. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР в редакції від 16.10.2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2021).

50. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017 - 2020 рр : Додаток до рішення обласної ради від 23 грудня 2016 року № 285-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a58d0f18f339.pdf>

51. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади (1990—2017) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/skz2006_u.htm (дата звернення: 02.04.2021)

52. Статистичний щорічник України за 2017 рік / за ред. І.Є. Вернера. – Київ, Державна служба статистики України, 2018. – 541 с.

53. Статистичний щорічник України за 2018 рік / за ред. І.Є. Вернера. – Житомир : ТОВ «БУК-ДРУК», 2019. – 482 с.

54. Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. І.Є. Вернера. – Київ, Державна служба статистики України, 2020. – 465 с.

55. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки : Додаток до рішення обласної ради від 03 березня 2020 року №1228-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roku.pdf>. (дата звернення: 11.04.2021)

56. Тарасюк Г.М. Розвиток wellness-індустрії в закладах гостинності на основі використання потенціалу інтелектуальних послуг / Г.М. Тарасюк, А.О. Чагайда, І.О. Соколовська // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2020. – Т. 31 (70). № 5. – С. 71—76.

57. Холявка В. З. Сучасні аспекти, фактори впливу і перспективи

розвитку медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні / В. З. Холявка, Х. С. Лешко, О. М. Мочульська, А. О. Кухтій // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2019. – № 1 (79). – С. 25-33.

58. Шостак Н. Внутрішній туризм в Україні: проблеми і перешкоди [Електронний ресурс] // Mediaport.ua. – 26.01.2019. – Режим доступу: <https://www.mediaport.ua/vnutrishniy-turizm-v-ukrayini-pereshkodi-i-perspektivi>

59. Ярьоменко, С.Г. Тенденції розвитку санаторно-курортного господарства Одеської області / С.Г. Ярьоменко, Н.С. Мартинова, Р.С. Козловський // Причорноморські економічні студії. – 2020. – Вип. 55. Ч. 2. – С. 37—45.

60. China to overtake France as top travel destination by 2030. Report Euromonitor International, November 6, 2018. URL: <https://www.apnews.com/1e77a536ba714654898f7e4b2fbdf7e1> (дата звернення: 12.03.2021).

61. Global Wellness Economy Monitor. URL: https://globalwellnessinstitute.org/wpcontent/uploads/2018/10/Research2018_v5FINALExecutiveSummary_webREVISED.pdf (дата звернення: 14.06.2019).

62. Grand Marine Hotel & SPA. Odessa, 2018. [Online]. Available: <http://grandmarine.com.ua> Accessed on: December 1, 2018.

63. International Tourism: A Global Perspective. Madrid: WTO, 1997. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284402311> (дата звернення: 14.03.2021).

Додаток А

Характеристика основних типів об'єктів курортного господарства

Санаторій	лікувально-профілактичний заклад для лікування та оздоровлення з допомогою природних факторів (клімат, мінеральні води, лікувальні грязі, морські купання, сонцелікування тощо) у сполученні з дієтотерапією, фізіотерапією, медикаментозним лікуванням та іншими заходами. Існують санаторії загального типу і спеціалізовані - відповідно до певних груп захворювань.
Профілакторій	лікувально-профілактичний заклад для санаторного лікування робітників і службовців без відриву від виробництва. До 1924 року профілакторії називали нічними санаторіями. Розрізняють: 1) загальнотерапевтичні профілакторії (для хворих на серцево-судинні, шлунково-кишкові та інші захворювання); 2) спеціалізовані профілакторії (для хворих на туберкульоз, венеричні хвороби тощо).
Санаторії-профілакторії	медичні заклади санаторного типу для проведення лікувально-оздоровчих заходів без відриву працівників від виробничої діяльності (перебування в санаторії-профілакторії у нічний і вільний від виробничої діяльності час). Термін лікування - 24 дні.
Санаторії і пансіонати з лікуванням	лікувально-профілактичні заклади, які обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином, на основі цілющих властивостей природних факторів. Усі вони спеціалізовані і можуть бути одно- або багатопрофільними. У них враховуються розгорнуті ліжка, що забезпечені необхідним обладнанням, незалежно від того, зайняті вони чи ні. У кількості ліжок відображаються як постійні (цілорічні) ліжка, так і сезонні. Постійні ліжка обліковуються на кінець звітного періоду, сезонні – на момент максимального розгортання.
Бази відпочинку	служать для розміщення, харчування, відпочинку, туристсько-екскурсійного, культурно-побутового й фізкультурно-оздоровчого обслуговування туристів та екскурсантів.
Курортні поліклініки	медичні заклади, розраховані на одночасне прийняття близько 150 осіб, на території яких є бактеріологічна лабораторія, в якій проводяться дослідження організму людини.
Пансіонат	рекреаційний заклад, дім відпочинку, або певний готель, де людина може поновити власні фізичні ресурси, оздоровитися та відпочити.

Додаток Б

Опис програми туру ««Оздоровча екскурсія по лиманах та вражаючі краєвиди Одещини»»

День програми	Детальний опис програми (з зазначенням часу, заходів програми, об'єктів відвідування)
1 день	08.30 Виїзд з Одеси 09.10-11.10 купання в Куяльницькому лимані, грязьові ванни 11.20-13.10 переїзд до Тилігульського лиману 13.10-15.30 екскурсія по лиману, устричній фермі, обід на устричній фермі 15.40-17.00 переїзд до с. Курісове 17.00-19.00 екскурсія по замку «Садиба Курісів», побудованого в готично-мавританському стилі, вечеря в кафе «Надія» 19.10-21.30 переїзд до с. Шабо 21.30 Прибуття до с. Шабо, заселення в готель «Уют», відпочинок
2 день	09.00-11.00 Відвідування центру культури «Шабо», дегустація, екскурсія по музею вина та виноробства. Подорож до садиби Ансельма 11.00-13.00 переїзд до с. Фрумушика-нова 13.00-15.00 екскурсія до етнографічного музею «Бессарабське село Фрумушика-Нова», знайомство з культурою Бессарабії, прогулянка лавандовими полями, прогулянка до меморіального комплексу «Холм пам'яті», відвідування конюшні 15.00-17.15 переїзд до Тузловських лиманів 17.15-18.00 купання в Тузловських лиманах, грязьові ванни 18.00-20.00 переїзд до с. Вилкове 20.00-21.30 прогулянка по «Українській Венеції», катання на човнах, проwoжання заходу Сонця 21.30 виїзд на Одесу. Приблизний час прибуття – 00.30